

РЕФЕРАТ

Дипломна робота: 108 с., 23 табл., 16 рис., 6 додатків та 44 джерело.

Об'єкт дослідження - ПАТ „Мотор Січ”.

Мета роботи - розглянувши основні теоретичні аспекти визначення продуктивності діяльності підприємства та проаналізувавши фінансово-господарську діяльність підприємства визначити основні шляхи підвищення рівня продуктивності діяльності підприємства з урахуванням особливостей його функціонування в ринкових умовах.

Задача – провести дослідження сутності продуктивності діяльності підприємства, визначити основні методологічні підходи до розрахунку, провести аналіз діяльності підприємства та запропонувати практичні заходи по підвищенню рівня продуктивності діяльності підприємства.

В роботі розглянуто теоретичні основи визначення продуктивності діяльності, розраховано основні показники ефективності діяльності підприємства та запропоновано шляхи для підвищення продуктивності діяльності підприємства.

Методи дослідження – аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення.

ПРОДУКТИВНІСТЬ, ЕФЕКТ, ЕФЕКТИВНІСТЬ, ПРИБУТОК, РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ, ВЕРТИКАЛЬНИЙ АНАЛІЗ, ГОРИЗОНТАЛЬНИЙ АНАЛІЗ, ФОНДОВІДДАЧА. МАТЕРІАЛОМІСТКІСТЬ, ТРУДОМІСТКІСТЬ, КОЕФІЦІЄНТ ОБОРОТНОСТІ, ПРОЕКТ, ЕКОНОМІЯ.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РИНКУ.....	9
1.1 Сутнісна характеристика продуктивності діяльності підприємства...	9
1.2 Основні показники ефективності діяльності підприємства.....	23
1.3 Методологічні підходи до визначення ефективності діяльності підприємства.....	34
2 ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТ „МОТОР СІЧ”.....	49
2.1 Загальна характеристика ПАТ „Мотор Січ”.....	49
2.2 Аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства.....	62
2.3 Розрахунок основних показників продуктивності діяльності підприємства.....	71
3 ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТ „МОТОР СІЧ”.....	94
3.1 Основні шляхи підвищення продуктивності діяльності підприємства.....	94
3.2 Розробка заходів по підвищенню ефективності діяльності механічного цеху.....	100
3.3 Розрахунок ефективності впроваджених заходів підвищення продуктивності діяльності механічного цеху.....	105
ВИСНОВКИ.....	110
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	114

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах формування та розвитку ринкових відносин центр господарської діяльності зміщується до первинної ланки економічної системи – підприємства. Підприємство є головним структуроутворюючим елементом економіки. Тут у виробничому процесі з'єднуються трудові, матеріальні та фінансові ресурси з метою виготовлення різноманітної продукції для задоволення потреб суспільства. На сучасних підприємствах зосереджені найбільш кваліфіковані кадри, вирішуються питання раціонального використання ресурсів, високопродуктивної техніки, технології, здійснюються маркетингові дослідження та ефективне управління.

У ринковій економіці виживають лише ті підприємства, які найбільш правильно і компетентно зрозуміли вимоги ринку, організували виробництво конкурентоспроможної продукції, послуг, що користуються попитом, уміло здійснюють мотивацію висококваліфікованої творчої праці персоналу.

Метою діяльності будь-якого підприємства є випуск продукції (виконання робіт, надання послуг) встановленого об'єму у визначені строки. При встановленні масштабу виробництва потрібно враховувати не тільки народногосподарські та індивідуальні потреби в даній продукції, але й необхідність досягнення максимального рівня її ефективності. Тому оцінювати якість роботи підприємства необхідно, перш за все, за допомогою визначення економічної ефективності виробленої продукції.

Зміна економічних відносин в Україні у зв'язку з переходом до ринкових відносин призвела до того, що на даному етапі багато підприємств, особливо промислових, знаходяться у важкому стані. Це викликано різними причинами, серед яких можна виділити наступні: проблеми інфляції, проблеми майбутніх цін на ресурси; платоспроможний попит; відсутність практичного досвіду формування інвестиційної політики; недостатність проробки методичних питань розробки інвестиційних програм; труднощі з

пошуком джерел фінансування та інші. У цьому зв'язку важливим є формування виваженої та ретельно розробленої виробничо-господарської політики підприємства, розрахованої на тривалу перспективу. Політика підприємства має будуватися від майбутнього до теперішнього часу, а не навпаки. Підприємство повинно визначити, в першу чергу, рівень розвитку, який воно хоче досягнути через деякий час і те, яким чином воно намагатиметься це зробити.

На сьогоднішній день для покращення стану підприємств та підвищення їх конкурентоспроможності необхідно змінювати систему управління підприємствами, запроваджувати системи раціонального використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів та застосовувати у виробництві досягнення науко-технічного прогресу. Застосування даних методів та прийомів призведе до підвищення ефективності діяльності підприємства. Тому можна сказати, що вивчення та застосування методичних основ визначення ефективності діяльності підприємства є надзвичайно важливим на сьогоднішній день для сучасних підприємств.

Визначення ефективності діяльності дозволяє вирішувати підприємствам наступні задачі: виявлення та оцінка використання окремих видів витрат та ресурсів, результативність виробництва на різних його рівнях (народне господарство, галузь, підприємство), підсумків реалізації комплексу соціально-економічних, технічних та організаційних заходів, економічне обґрунтування та відбір найбільш економічних (оптимальних) варіантів виробничо-господарських рішень.

Як показують дані аналізу та практика діяльності підприємств проблемі визначення ефективності діяльності приділяється недостатньо уваги. Про це свідчить недостатність наукових матеріалів по даному питанню, багато з яких є застарілими, відсутність чітко визначених методологічних прийомів. Наслідком цього є зниження рівня продуктивності діяльності підприємств, погіршення ринкових позицій підприємств та конкурентоздатності підприємств.

Вагомий вклад в дослідження даної проблеми внесли такі вчені як: Покропивний С.Ф., Макаренко І.О., Салила К.С., Вітвицький В.В., Голубєва Т.С., Колос І.В., Барабаш Н., Купченко Т., Кругла Н.М. та ін.

Мета дослідження складається в тому, щоб на основі аналізу, узагальнення господарської практики, літературних джерел теоретично обґрунтувати поняття та основні шляхи підвищення продуктивності діяльності підприємства з урахуванням особливостей його функціонування в ринкових умовах, а також запропонувати практичні заходи по підвищенню ефективності діяльності підприємства.

Для досягнення даної мети необхідно вирішити наступні завдання:

1. Провести дослідження сутності продуктивності діяльності підприємства, дати її всебічну характеристику.
2. Визначити основні методологічні підходи до визначення ефективності діяльності підприємства.
3. Виконати дослідження сучасного стану фінансово-господарської діяльності підприємства та визначити основні показники продуктивності.
4. Запропонувати заходи по підвищенню ефективності діяльності з урахуванням умов та особливостей діяльності підприємства.
5. Розрахувати вплив запропонованих заходів на продуктивність діяльності підприємства.

Об'єктом дослідження є процес та методологія визначення продуктивності діяльності підприємства на прикладі ПАТ „Мотор Січ”. На сьогоднішній день ПАТ "Мотор Січ" є одним із найбільших у світі і єдиним в Україні виробником авіаційних двигунів для літаків і вертольотів різноманітного призначення, упевнено займає гідне місце у світовому співтоваристві головних авіадвигунобудівельних фірм.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти визначення продуктивності діяльності підприємства, визначення основних методик для розрахунку ефективності та запровадження даних розробок у практичній діяльності підприємств.

Дослідницькі прийоми. В даній дипломній роботі застосовуються загальнонаукові (аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення) та специфічні (абстракція, проведення соціально-економічних досліджень, кількісні, поєднання історичного та логічного підходів) дослідницькі прийоми. Для узагальнення наукових та практичних основ визначення продуктивності діяльності підприємства використаний системний підхід. З метою вивчення особливостей механізму розрахунку та аналізу показників продуктивності використані методи техніко-економічного аналізу, статистичної обробки кількісних показників діяльності підприємства.

Теоретичне значення дипломної роботи полягає в розробці механізму визначення продуктивності діяльності підприємства, що дозволить ширше використовувати його у практичній діяльності.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РИНКУ

1.1 Сутнісна характеристика продуктивності діяльності підприємства

В умовах формування та розвитку ринкових відносин центр господарської діяльності зміщується до такої ланки економічної системи як підприємство. Підприємство є головним структуроутворюючим елементом економіки. Під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [1]. У ринковій економіці виживають лише ті підприємства, які найбільш правильно і компетентно розуміють вимоги ринку, організовують виробництво конкурентоспроможної продукції, уміло здійснюють мотивацію висококваліфікованої праці персоналу.

Метою діяльності будь-якого підприємства є випуск продукції (виконання робіт, надання послуг) встановленого об'єму та якості, у визначені строки. При встановленні масштабів виробництва необхідно виходити не тільки з народногосподарських та індивідуальних потреб в продукції, але й необхідності враховувати досягнення максимального рівня її ефективності. Тому оцінювати якість роботи підприємства необхідно, перш за все, за допомогою визначення економічної ефективності виробленої продукції [6, с.318].

Процес виробництва на підприємстві здійснюється за належної взаємодії трьох визначальних його чинників: персоналу (робочої сили), засобів праці та предметів праці. Використовуючи наявні засоби виробництва, персонал підприємства продукує суспільно корисну продукцію. Це означає, що, з одного боку, мають місце затрати живої та уречевленої праці, а з іншого – результати виробництва (діяльності). Останні залежать від

масштабів застосовуваних засобів виробництва, кадрового потенціалу та рівня його використання.

Економічна теорія визначає категорію ефективності як результативність виробничого процесу та виробничої системи. Ефективність виробництва – це узагальнене і повне відображення кінцевих результатів використання засобів, предметів праці та робочої сили на підприємстві за певний проміжок часу.

У зарубіжній практиці як синонім терміна „результативність господарювання” зазвичай застосовується термін „продуктивність системи виробництва” [7, с.449].

Продуктивність – це відношення реалізованої (виробленої) продукції до витрат. Це інтегрований показник, який характеризує ефективність діяльності організації, а саме: ступінь ефективності використання ресурсів та системи управління; доцільність її організаційної структури; рівень кваліфікації працівників і наявність мотивації до праці; ступінь застосування передових технологій та методів роботи; узгодженість діяльності організаційно-інформаційних підрозділів підприємства та інше. Разом все це визначає потенціал організації і обумовлює рівень виробничих витрат. Поняття продуктивності системи є поняттям набагато ширшим, ніж продуктивність праці та прибутковість виробництва.

Складовою, що відбиває використання зазначеного потенціалу, є результати виробничої діяльності, зокрема у вигляді продажу на ринку товарів та послуг.

Співвідношення величин: потенціалу (витрати організації на свою діяльність) та результатів діяльності (обсяг виробленої продукції) і становить концептуальне поняття продуктивності. Тобто продуктивність відбиває ступінь ефективності реалізації організацією свого потенціалу [8, с.54].

Продуктивність системи у загальному випадку визначається за формулою:

$$P = \frac{O}{J}, \quad (1.1)$$

де Р – продуктивність;

О – обсяг продукції (послуг) за певний термін часу у натуральних, вартісних або інших вимірювальниках;

Ј – витрати ресурсів, що відповідають даному обсягу продукції.

Поряд із продуктивністю в аналізі виробничих систем використовують також інші показники:

- дієвість – ступінь досягнення цілей системи;
- економічність – співвідношення необхідних та фактичних витрат ресурсів;
- якість – відповідність характеристик продукції стандартам та вимогам споживачів;
- прибутковість (прибуток/витрати) – співвідношення прибутку та витрат [9, с.55].

Процес формування результатів та ефективності виробництва (продуктивності системи) можна представити у вигляді рисунку (рисунок 1.1) [7, с.450].

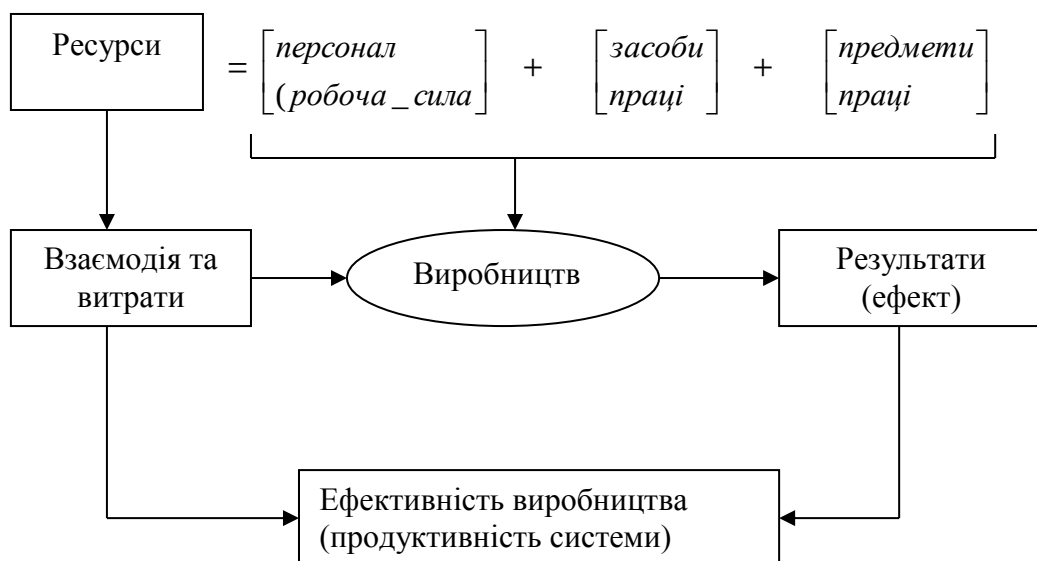

Рисунок 1.1 – Принципова схема формування результатів та ефективності виробництва (продуктивності виробничо-економічної системи)

Теорія ефективності виділяє поняття ефекту та ефективності. Ефект (від лат. effectus - виконання, дія) означає результат, наслідок якихось дій. Ефект може бути як позитивним, коли зміни є корисними, так і негативним, коли зміни деструктивні, або нульовим, коли змін немає. Ефект може вимірюватися в матеріальному, соціальному, грошовому виразі та виражатися в показниках поліпшення здоров'я населення, об'ємі додатково виготовленої та спожитої продукції. В тому випадку коли результати отримують грошову оцінку говорять про економічний ефект. Економічний ефект – виражений у вартісній (грошовій) формі результат якихось дій.

Економічний ефект можна розрахувати за формулою:

$$E = P - B, \quad (1.2)$$

де E – величина умовного економічного ефекту;

P – величина умовного економічного результату;

B – повні витрати за заходом, що визвав ефект.

Як показник економічного ефекту в залежності від мети заходу та рівня прийняття рішення можуть використовуватися:

1 На національному рівні: приріст національного доходу, збільшення притоку валютних надходжень у країну, збільшення об'єму податкових надходжень у бюджет, зниження зовнішнього (внутрішнього) боргу, зниження економічного збитку від забруднення навколишнього середовища

2 На територіальному рівні: збільшення об'єму надходжень до бюджету, збільшення відрахувань, направлених на розв'язання соціальних проблем, зростання доходів населення.

3 На рівні підприємства: зростання прибутку, зростання заробітної платні робітників підприємства, економія сировини та матеріалів та ін [10, с.252-254].

Більшість економістів трактують сутність економічної ефективності як досягнення максимальних результатів в інтересах суспільства при мінімально можливих витратах. Тому визначення економічної ефективності повинно базуватися на співставленні результату виробництва з сукупними витратами праці, що обумовили цей результат.

Загалом поняття ефективності можна представити у вигляді рисунку [11, с.328]:

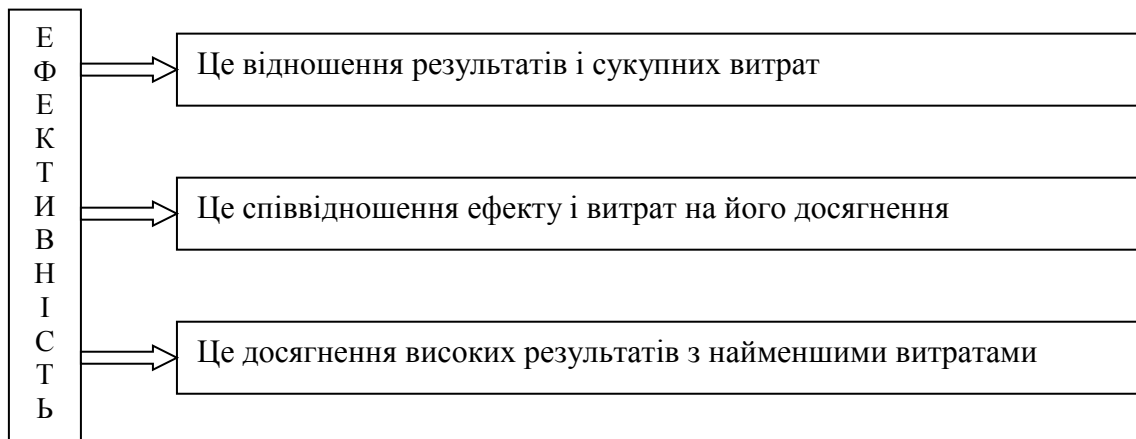

Рисунок 1.2 – Сутнісна характеристика ефективності виробництва

Сутнісна характеристика ефективності виробництва знаходить відображення в загальній методології її визначення, формалізована форма якої має вигляд:

$$\text{Ефективність} = \frac{\text{Ефект(результати)}}{\text{Витрати (ресурси)}} \quad (1.3)$$

Питання стосовно того, що вважати результатами виробництва, а що - витратами, які зумовили появу цих результатів, є дискусійним. Учені-економісти висунули чимало пропозицій стосовно вирішення цього питання. Але з усієї їх множини найбільш обґрунтовані точки зору можна об'єднати в межах таких трьох підходів:

1) ресурсний, коли економічний результат зіставляється з економічною оцінкою виробничих ресурсів, які застосовуються під час

виробництва;

2) витратний, коли економічний результат порівнюється з поточними витратами, які безпосередньо пов'язані з його досягненням;

3) ресурсно-витратний, що, як це видно з самої назви, являє собою певний компроміс між двома попередніми. Тобто до уваги береться як певна оцінка наявних ресурсів, так і оцінка поточних витрат. Проте застосування цього підходу має бути дуже зваженим і обережним, адже виникає проблема подвійного рахунку, а також значного впливу галузевих особливостей виробництв (фондомісткості, капіталомісткості, трудомісткості тощо).

Кожен із цих підходів має свої переваги та недоліки, і доцільність застосування того чи іншого з них визначається конкретними обставинами й поставленими завданнями.

Що стосується чисельника формули ефективності, то тут також можна виділити три найзагальніші підходи.

1. За результат береться валова вартість створеного за певний період продукту (наприклад, виготовлена або реалізована продукція за оптовими цінами).

2. Як результат беруть прибуток. Це досить поширений підхід, і при його застосуванні утворюється ціла множина показників рентабельності, коли прибуток зіставляється з собівартістю виробництва або з вартістю основних фондів, або з величиною активів підприємства чи його капіталом тощо.

3. За результат береться сума прибутку та амортизації. Річ у тім, що з точки зору попереднього підходу підприємство, яке має від'ємну величину прибутку (що визначається за тією або іншою законодавчо визначеною методологією), автоматично є нерентабельним, а отже, й неефективним. Але для перехідних економік, у яких відбуваються інтенсивні трансформаційні процеси, на думку окремих економістів, ефективною може вважатися діяльність і такого підприємства, яке не може забезпечити повного відтворення своїх ресурсів, передусім

основних фондів. Ідеться про те, що втрати суспільства в разі ліквідації такого підприємства будуть все ж більшими, ніж тоді, коли воно продовжуватиме діяльність до повного спрацювання своїх основних фондів [12, с.283].

Аналіз і оцінка ефективності господарської діяльності підприємства можуть проводитися за допомогою різних методів і способів. Для оцінки запропонованих методик необхідно спочатку визначити критерії та принципи оцінювання економічної ефективності діяльності підприємства в ринкових умовах.

З теорії та практики відомо, що критерії економічної ефективності через їхнє різноманіття не можна звести до якогось одного показника. Так, найбільш загальними критеріями ефективності є такі:

а) загальний критерій, який описує економічні результати діяльності керованої підсистеми в цілому, тобто здійснення підприємством або організацією своєї місії при найменших витратах;

б) група локальних критеріїв, які характеризують:

- найменші витрати живої праці на виробництво продукції або надання послуг;
- найменші витрати матеріальних ресурсів;
- найменші витрати фінансових ресурсів;
- найвищі показники використання основних виробничим фондів;
- найменші витрати;
- найвища рентабельність.

Перераховані критерії повинні бути відображені в певній системі показників економічної ефективності [13, с.121].

Щодо принципів оцінки ефективності діяльності підприємства, то автори виділяють різні підходи щодо їх вибору. Для узагальнюючого оцінювання економічної ефективності діяльності підприємства можна запропонувати такі принципи:

1. Принцип взаємозв'язку показників економічної ефективності виробництва на рівні господарюючого суб'єкта й народного господарства з дією економічних законів передбачає, що має існувати взаємозв'язок рівнів управління. Показник на рівні підприємства за будовою має бути подібний такому показнику на рівні народного господарства.

2. Принцип системності. Усі показники економічної ефективності мають бути поєднаними в певну систему, яка буде відображати взаємодію форм результатів і витрат живої та уречевленої праці. Необхідно розрізняти систему показників, що характеризують економічну ефективність виробництва окремого виду продукції, та систему показників, які характеризують економічну ефективність господарської діяльності, коли підприємство випускає номенклатуру виробів.

3. Принцип логічної послідовності, взаємозв'язку між окремими показниками економічної ефективності передбачає, що показники ефективності можуть бути поєднані на основі їх взаємозв'язку в єдину модель, у єдиний узагальнюючий показник. Необхідно виділяти основні та додаткові показники. Основні характеризують ефективність використання окремих видів ресурсів (основного капіталу, матеріальних витрат і живої праці), побудовані на основі співвідношення витрат і результатів. Додаткові – відступають від цього положення.

4. Принцип взаємозумовленості показників. При управлінні окремими показниками ефективності роботи підприємства має бути дотримано взаємозумовленість між ними. Зміна одних окремих показників має підпорядковуватися іншим. Наприклад, при управлінні співвідношенням індексу продуктивності праці й індексу середньої заробітної плати перший показник має випереджати другий.

5. Принцип забезпечення самооплатності виробництва передбачає, що слід дотримуватись критерію, при якому величина грошового кінцевого результату буде дорівнювати витратам, що зумовили цей результат, чи перевищувати їх.

6. Принцип повного обліку витрат і результатів виробництва, їх відповідності один одному в часі та за змістом. Відповідно до цього принципу, слід враховувати всі результати від здійснення даних витрат і, навпаки, всі витрати на одержання даного результату. Результат має відповідати витратам.

7. Принцип охоплення всіх видів діяльності підприємства. Оцінювання економічної ефективності має охоплювати три види діяльності: операційну, інвестиційні та фінансову.

8. Принцип наявності критеріїв при визначенні окремих і узагальнюючих показників ефективності. Критерій – це міра судження про ефективність, норматив порівняння з яким дає змогу вибрати економічно обгрунтоване раціональне рішення. Нормативи можна встановлювати чи приймати самостійно з урахуванням рекомендацій міністерств і відомств.

9. Принцип спрямованості на досягнення головної (генеральної) мети виробництва тобто місії організації. Місією організації визначають вимоги ринку та потреби споживачів. В основу визначення окремих і узагальнюючих показників ефективності діяльності підприємства має бути покладено головну мету, що визначає виживаність підприємства в довгостроковій перспективі.

10. Принцип логістичного підходу до оцінювання ефективності діяльності підприємства. Головним завданням логістики стала розробка ретельно зваженої й обгрунтованої пропозиції, що сприяло б досягненню найбільшої ефективності роботи фірми, підвищенню її ринкової частки й одержанню переваг над конкурентами. Логістика займається "стикуванням" двох сфер пропонованого ринком попиту і висунутої компанією пропозиції, що базується на відповідній інформації.

11. Принцип кількісної вимірності показників і критерію ефективності. Однією з вимог, які висувають до цілей підприємства, є вимірність. Цілі мають бути вимірними. Витрати також необхідно вміти

привести до вимірного вигляду з огляду на те, що додавати окремі елементи витрат важко. Здійснити вибір можна тільки тоді, коли величина показника економічної ефективності зіставлена з критерієм тобто нормою, за якою можна судити про доцільність обраного варіанта господарського рішення.

12. Принцип порівнянності варіантів. Порівнювані варіанти необхідно привести до порівнянного вигляду за: кількістю та якістю, надійністю, довговічністю, безпекою праці, її умовами, цінами, фактором часу, екологічним ефектом. Порівнянними мають бути ресурси та витрати виробництва відповідно до періоду, здійснених витрат і отриманих результатів [14, с.243-245].

Ефективність виробництва має поліморфність визначення й застосування для аналітичних оцінок та управлінських рішень. З огляду на це важливим є виокремлювання за окремими ознаками (класифікація) відповідних видів ефективності, кожний з яких має певне практичне значення для системи господарювання (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1 – Видова класифікація ефективності виробництва (діяльності) за окремими ознаками

Класифікаційна ознака	Ефективність
Одержаний результат (наслідок)	- економічна - соціальна - соціально-економічна
Місце одержання ефекту	- локальна (комерційна) - народногосподарська
Метод розрахунку	- абсолютна - порівняльна
Ступінь збільшення ефекту	- первинна - мультиплікаційна - синергічна
Структура організації виробництва	- робочого місця - виробничого підрозділу (дільниці, цеху) - підприємства в цілому
Тип економічного зростання виробництва	- екстенсивного розвитку - інтенсивного розвитку
Характер витрат	- поточних витрат - одноразових (капітальних) витрат
Об'єкт оцінки	- повна (інтегральна)

	- часткова (окрема) - чинникові (багаточинникова)
Масштаб міжнародного співробітництва	- зовнішньоекономічної діяльності фірми - діяльності спільних підприємств і транснаціональних корпорацій

Розглянемо більш докладно основні ознаки класифікації ефективності та її види відповідно до цих ознак.

Економічну ефективність відображають через різні вартісні показники, що характеризують проміжні та кінцеві результати виробництва на підприємстві чи в іншій інтеграційній виробничій структурі. До таких показників належать: обсяг товарної, чистої або реалізованої продукції; величина одержаного прибутку, рентабельність виробництва (виробів); економія тих чи інших видів ресурсів (матеріальних, трудових) або загальна економія від зниження собівартості продукції; продуктивність праці тощо.

Соціальна ефективність полягає у скороченні тривалості робочого тижня, збільшенні кількості нових робочих місць і рівня зайнятості людей, поліпшенні умов праці та побуту, стану довкілля, безпеки життя тощо. Соціальні наслідки виробництва можуть бути не лише позитивними, а й негативними (безробіття, посилення інфляції, погіршення екологічних показників).

Форми прояву соціально-економічної ефективності зумовлені намаганням отримати максимальний економічний ефект при заданих параметрах соціального характеру.

Локальна (комерційна) ефективність визначає конкретний результат виробничо-господарської чи іншої діяльності підприємства, унаслідок якої воно має певний зиск (дохід, прибуток).

Коли ж виробництво продукції наданому підприємстві потребує додаткових витрат ресурсів, але її споживання (використання) на іншому підприємстві зв'язане з меншими експлуатаційними витратами або іншими позитивними наслідками діяльності, то кажуть про народногосподарську ефективність, тобто сукупний ефект у сферах виробництва та споживання відповідних виробів (послуг).

Абсолютна ефективність характеризує загальну або питому (у розрахунку на одиницю витрат чи ресурсів) ефективність діяльності підприємства (організації) за певний проміжок часу [7, с.452].

Абсолютна економічна ефективність визначається по кожному об'єкту капітальних вкладень та нової техніки, показує його ефективність і використовується на стадії планування, а також будівництва нових об'єктів.

На рівні народного господарства абсолютна ефективність розраховується за формулою:

$$E_{н.г.} = \frac{\Delta НД}{\Delta К}, \quad (1.4)$$

де $\Delta НД$ - приріст річного об'єму національного доходу, грн.;

$\Delta К$ - капітальні вкладення в народне господарство, що визвали цей приріст, грн.

На рівні підприємств абсолютна економічна ефективність визначається за формулою:

$$E_{п} = \frac{Ц - С}{\Delta К}, \quad (1.5)$$

де $Ц$ – вартість річного випуску продукції в оптових цінах підприємства, грн.;

$С$ – собівартість річного випуску продукції, грн. [6, с.336].

Порівняльна ефективність відображає наслідки порівняння можливих варіантів господарювання і вибору найкращого з них; рівень порівняльної ефективності відбиває економічні та соціальні переваги вибраного варіанта здійснення господарських рішень (напрямку діяльності) проти інших можливих варіантів.

При розрахунку порівняльної ефективності розраховують наступні показники:

1. Коефіцієнт порівняльної ефективності додаткових капітальних вкладень:

$$E = \frac{(C_2 - C_1) \cdot N_{\text{річн.}}}{K_1 - K_2}, \quad (1.6)$$

де C_2, C_1 - собівартість одиниці продукції по варіантам ,грн.;

$N_{\text{річн.}}$ - річний обсяг виробництва продукції;

K_2, K_1 - капіталовкладення за варіантами.

2. Термін окупності капітальних вкладень в роках:

$$T = \frac{1}{E} = \frac{K_1 - K_2}{(C_2 - C_1) \cdot N_{\text{річн.}}}. \quad (1.7)$$

Отриманий при розрахунках коефіцієнт ефективності та термін окупності капітальних вкладень порівнюють з встановленими нормативними показниками E_n та T_n [15, с.180]

Абсолютна й порівняльна ефективність доповнюють одна одну. Визначення економічно найбільш вигідного варіанта господарювання завжди базується на зіставленні показників абсолютної ефективності, а її аналітична оцінка здійснюється порівнянням запланованих, нормативних і фактично досягнутих показників. їхньої динаміки за певний період.

Первинна ефективність — це початковий одноразовий ефект, що його одержано внаслідок здійснення виробничо-господарської діяльності підприємства (організації), запровадження прибуткових технічних, організаційних або економічних заходів.

Первинна (початкова) ефективність майже завжди примножується завдяки багатоспрямованому та багаторазовому використанню названих заходів не лише на даному, а й на інших підприємствах, в інших сферах діяльності. Тоді можна казати про так звану мультиплікаційну ефективність,

яка виявляється здебільшого в кількох специфічних формах — дифузійному й резонансному ефектах, а також ефектах «стартового вибуху», супровідних можливостей та акселерації.

Дифузійний ефект реалізується тоді, коли певне господарсько-управлінське рішення, нововведення технічного, організаційного, економічного чи соціального характеру поширюється на інші галузі, унаслідок чого відбувається його мультиплікація (наприклад, перед тим, як метод безперервного розливання рідкого металу знайшов широке застосування в чорній металургії, ним досить тривалий час користувалися на підприємствах кольорової металургії).

Резонансний ефект має місце тоді, коли якесь нововведення в певній галузі активізує і стимулює розвиток інших явищ у виробничій сфері (наприклад одержання синтетичного волокна високої якості уможливило виробництво нових видів тканини, а відтак — нових видів одягу тощо).

Ефект «стартового вибуху» — це своєрідна «ланцюгова реакція» в перспективі. Він можливий за умови, коли певний «стартовий вибух» стає початком наступною лавиноподібного збільшення ефекту в тій самій або в іншій галузі виробництва чи діяльності (переконливий приклад — застосування економіко-математичних методів і моделей в управлінні, виробництві, різних галузях науки).

У процесі створення будь-яких матеріальних цінностей з'являються супровідні можливості з певним ефектом. Такі можливості виявляються у вигляді різних проміжних і побічних результатів (ефектів), використання виробничих і побутових відходів тощо.

У будь-якій діяльності має місце також ефект акселерації (від лат. прискорюю), який означає прискорення темпів поширення і застосування якогось конкретного позитивного результату.

Межі між окремими формами мультиплікаційної ефективності є досить умовними, рухливими та відносними. Діалектичний взаємозв'язок цих форм

полягає в тім, що всі вони разом формують загальний інтегральний ефект від практичної реалізації того чи того управлінського рішення.

Синергічна ефективність (від грец. діючий спільно) виражає такий комбінований вплив сукупності тих чи тих інновацій на фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання, коли загальний ефект перевищує суто арифметичну суму впливу на виробництво (діяльність) кожної інновації зокрема, тобто коли кожна інновація посилює вплив усіх інших [7, с.451-453].

Завдання визначення ефективності виникає в різних ситуаціях, і його раціональне вирішення в конкретних умовах передбачає застосування тих або інших підходів чи методик. Можна виділити такі загальні напрямки, за якими визначається ефективність.

1. Оцінювання ефективності виробництва з метою забезпечення оптимальної стратегії управління ним. У межах цього напрямку досліджується насамперед ефективність використання ресурсів підприємства.

2. Оцінювання ефективності підприємства з метою визначення його привабливості як потенційного об'єкта інвестування. Таке оцінювання може здійснюватися самим підприємством, потенційним інвестором або ж для забезпечення об'єктивності – незацікавленою організацією. При цьому портфельні інвестори, як правило, задовольняються фінансовими показниками ефективності, а стратегічних здебільшого цікавить комплексна її оцінка.

3. Оцінювання ефективності підприємства на макрорівні з боку держави. Не слід вважати, що цей напрямок стосується виключно радянських часів, хоча об'єктивно в ті часи спостерігався розквіт діяльності в цьому напрямку. Але і в умовах ринку завдання такою плану вирішуються, хоча, звичайно, в інших масштабах [12, с.283].

1.2 Основні показники ефективності діяльності підприємства

Необхідність кількісного вимірювання економічної ефективності зумовлює потребу в системі показників, з допомогою яких визначаються величини ефекту та витрати на його досягнення.

Всі показники економічної ефективності умовно можна розділити на такі групи:

- 1) показники ефективності використання основних фондів (таблиця 1.2);
- 2) показники ефективності використання оборотних фондів (таблиця 1.3);
- 3) показники ефективності використання праці (персоналу) (таблиця 1.4);
- 4) узагальнюючі показники ефективності діяльності підприємства.

Кожна з цих груп включає певну кількість конкретних абсолютних чи відносних показників, що характеризують загальну ефективність господарювання або ефективність використання окремих видів ресурсів [12, с.287-289].

Для всебічної оцінки рівня й динаміки абсолютної економічної ефективності виробництва, результатів виробничо-господарської та комерційної діяльності підприємства поряд із наведеними основними варто використовувати також і специфічні показники, що відбивають ступінь використання кадрового потенціалу, виробничих потужностей, устаткування, окремих видів матеріальних ресурсів тощо [10, с.275-277].

Узагальнюючий, кінцевий результат роботи підприємства оцінюється рівнем ефективності його господарської діяльності. Прибуток та рентабельність є основними показниками ефективності роботи підприємства, які характеризують інтенсивність господарювання. Життєдіяльність підприємства багато в чому залежить саме від того, якою мірою забезпечена фінансова віддача ресурсів та наскільки досягається рівень прибутковості в

процесі формування витрат. Співвідносити витрати і доходи – головне завдання кожного учасника господарської діяльності [17, с.500].

Прибуток – найважливіша економічна категорія, що відображає позитивний фінансовий результат господарської діяльності підприємства, характеризує ефективність виробництва, і зрештою свідчить про рівень і якість виробленої продукції, стан продуктивності праці, рівень собівартості. Одночасно прибуток впливає на зміцнення фінансового стану підприємства, інтенсифікацію виробництва за будь-якої форми власності. Він є не лише джерелом забезпечення внутрішньогосподарських потреб підприємств, а й джерелом формування бюджетних ресурсів держави [17, с.77].

Таблиця 1.2 – Показники ефективності використання основних фондів

Назва	Визначення	Формула
Фондовіддача	Відношення вартості виготовленої продукції за рік (ВП) до середньорічної вартості основних фондів (ОВФ)	$\Phi_{\text{від.}} = \frac{\text{ВП}}{\text{ОВФ}}$
Фондомісткість	Показник обернений до фондовіддачі	$\Phi_{\text{міст}} = \frac{\text{ОВФ}}{\text{ВП}} = \frac{1}{\Phi_{\text{від.}}}$
Рентабельність основних фондів	Відношення прибутку (П), одержаного за певний період, до середньої вартості основних фондів за той самий період (ОВФ)	$P_{\text{оф}} = \frac{\text{П}}{\text{ОВФ}}$
Коефіцієнт інтенсивного використання обладнання	Відношення обсягу виготовленої продукції за певний період у натуральних або вартісних показниках (ВП) до виробничої потужності обладнання у відповідних показниках (Побл)	$K_{\text{інт}} = \frac{\text{ВП}}{\text{П}_{\text{обл}}}$
Коефіцієнт змінності обладнання	Відношення кількості відпрацьованих верстат-змін (Кст.зм.) до кількості одиниць обладнання	$K_{\text{зм}} = \frac{K_{\text{ст.зм.}}}{n}$

Таблиця 1.3 – Показники ефективності використання оборотних фондів

Назва	Визначення	Формула
Коефіцієнт оборотності	Відношення вартості виготовленої продукції за певний період (ВП) до середніх залишків оборотних фондів (ОЗ)	$K_{\text{об}} = \frac{\text{ВП}}{\text{ОЗ}}$

Коефіцієнт завантаження	Обернений до коефіцієнта оборотності	$K_{\text{зав.}} = \frac{OЗ}{ВП} = \frac{1}{K_{\text{об}}}$
Тривалість обороту	Відношення кількості днів у періоді (Д) до коефіцієнта оборотності за цей період	$T_{\text{об}} = \frac{Д}{K_{\text{об}}}$
Рентабельність оборотних фондів	Відношення прибутку (П), одержаного за певний період, до середніх залишків оборотних фондів за той самий період (ОЗ)	$P_{\text{ф}} = \frac{П}{OЗ}$

Таблиця 1.4 – Показники ефективності використання праці (трудових ресурсів)

Назва	Визначення	Формула
Продуктивність праці	Відношення вартості або кількості виготовленої продукції (ВП) до витрат живої праці, що відображається кількістю відпрацьованих людино-годин (ЖП). Показує кількість продукції, що виготовляється за одиницю робочого часу	$ПП = \frac{ВП}{ЖП}$
Трудомісткість продукції	Показник обернений до продуктивності праці. Відображає витрати праці на виготовлення одиниці продукції	$T_{\text{міст}} = \frac{ЖП}{ВП} = \frac{1}{ПП}$
Фондоозброєність	Відношення середньої вартості основних фондів за певний період (ОВФ) до середньої облікової чисельності працівників (СОЧ) за той самий період	$\Phi_o = \frac{ОВФ}{СОЧ}$
Зарплатомісткість продукції	Відношення фонду оплати праці (Фоп) до вартості виготовленої продукції за певний період (ВП)	$З_{\text{міст}} = \frac{\Phi_{\text{оп}}}{ВП}$

Як економічна категорія прибуток відображає чистий дохід, створений у сфері матеріального виробництва. Прибуток розглядають як частину чистого доходу підприємства, отриманого на вкладений капітал, що характеризує його винагороду за ризик підприємницької діяльності.

П(с)БУ 3 „Звіт про фінансові результати” дає таке визначення прибутку: „Прибуток – сума на яку доходи перевищують пов’язані з ними витрати”. В цьому ж П(с)БУ наведено визначення поняття „дохід”, „витрати”: „Доходи – збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов’язань, яке призводить до зростання власного

капіталу за звітний період. Витрати – зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, яке призводить до зменшення власного капіталу за звітний період” [5].

Закон „Про оподаткування прибутку підприємств” також дає визначення прибутку: „прибуток визначається шляхом зменшення суми скоригованого валового доходу звітного періоду на суму валових витрат та суму амортизаційних відрахувань” [2].

Прибуток виконує такі основні функції:

- оцінки підсумків діяльності підприємства;
- розподілу (розподілу доходу між підприємством і державою, підприємством і його робітниками, між сферою виробництва і невиробничою сферою);
- джерела утворення фондів економічного стимулювання і соціальних фондів [18, с.172].

Згідно з П(с) БУ 3 „Звіт про фінансові результати” розрізняють кілька видів прибутку (збитку). По-перше, це валовий прибуток, тобто різниця між сумами чистого доходу (виручки) від реалізації продукції і собівартості реалізованої продукції. По-друге, це фінансові результати від операційної діяльності, які будуть менші ніж перша сума за рахунок відрахування „адміністративних витрат” і „витрат на збут”. Далі йдуть фінансові результати від звичайної діяльності (до оподаткування і після нього) і, нарешті, - чистий прибуток або збиток. Порядок формування даних показників наведено на рисунку 1.3 [19, с.92].

Для підвищення ефективності роботи підприємств першочергове значення має виявлення резервів збільшення обсягів виробництва і реалізації, зростання прибутку. Для того, щоб цілеспрямовано приймати організаційно-технічні та господарсько-управлінські рішення по збільшенню суми прибутку необхідно класифікувати фактори зростання прибутку. Всі фактори можна розділити на дві групи – зовнішні та внутрішні.

До зовнішніх факторів можна віднести:

1) ринково-кон'юнктурні фактори (диверсифікація діяльності організації, підвищення конкурентоспроможності при наданні послуг, організація ефективної реклами нових видів продукції, рівень розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, зміна тарифів та цін на продукцію та послуги у результаті інфляції);

2) господарсько-правові та адміністративні фактори (оподаткування, правові акти, постанови, що регламентують діяльність організації, державне регулювання тарифів та цін).

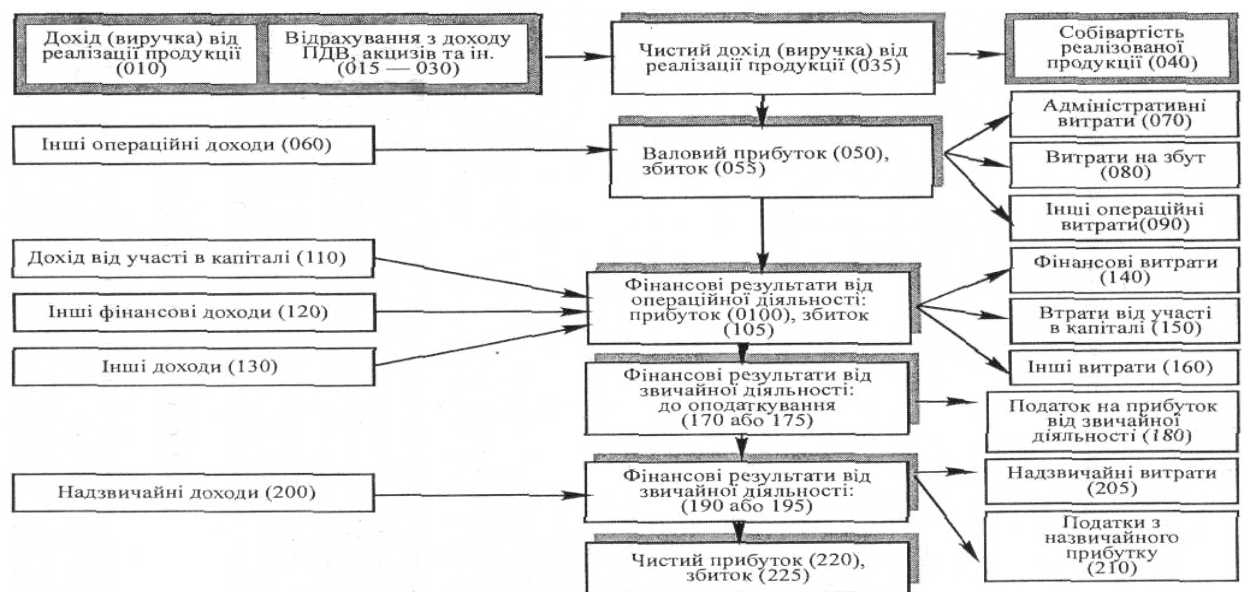

Рисунок 1.3 – Структурно-логічна схема формування прибутку підприємства відповідно до положень і стандартів бух. обліку

Внутрішні фактори включають:

1) матеріально-технічні (використання прогресивних та економічних предметів праці, використання продуктивного технологічного обладнання, проведення модернізації та реконструкції матеріально-технічної бази виробництва);

2) організаційно-управлінські (освоєння нових, більш досконалих видів продукції та послуг, розробка стратегії та тактики діяльності організації, інформаційне забезпечення процесу прийняття рішення);

3) економічні фактори (фінансове планування діяльності організації, аналіз та пошук внутрішніх резервів зростання прибутку, економічне стимулювання виробництва);

4) соціальні фактори (підвищення кваліфікації працівників, поліпшення умов праці, організація оздоровлення та відпочинку робітників).

При здійсненні господарської діяльності всі ці фактори знаходяться в тісному взаємозв'язку і взаємозалежності. Тому при пошуку резервів мають враховувати всі вище перераховані фактори [20, с.204].

Прибуток характеризує загальний фінансовий результат діяльності підприємства. Однак на основі показника прибутку не можна комплексно оцінити ефективність виконання господарських операцій. Для цього суму прибутку порівнюють зі сумою витрат, пов'язаних із його отриманням, тобто розраховують показник рентабельності [21, с.77].

Рентабельність – це відносний показник прибутковості, який характеризує ефективність витрат підприємства загалом або ефективність виробництва окремих видів продукції. Рівень рентабельності розраховують як відношення величини прибутку, отриманого за певний період (місяць, квартал, рік), до поточних витрат або авансованої вартості (капіталу) [22, с.54].

Завданнями аналізу рентабельності є:

- 1) оцінка виконання визначених параметрів (плану, прогнозу тощо);
- 2) вивчення динаміки показників;
- 3) визначення факторів зміни їхнього рівня;
- 4) пошук резервів зростання рентабельності;
- 5) розроблення заходів для використання виявлених резервів.

Вибір і послідовність аналізу визначається його завданням. Так, для оцінки результатів діяльності підприємства аналізують рентабельність реалізованої продукції для вивчення виробництва окремих видів продукції з погляду попиту на них, доцільності їх випуску – рентабельність окремих виробів і фактори її зміни.

Усі показники рентабельності можуть бути плановими і фактичними. Відмінність полягає у тому, що для визначення планової рентабельності беруть заплановані дані, а для визначення фактичної – фактичні.

Необхідним є вивчення рівня рентабельності не тільки в цілому по підприємству, а й у його структурних підрозділах, а також за видами діяльності підприємства [18, с.444].

Різноманітність видів прибутку, способів групування і оцінки поточних витрат та авансованої вартості зумовлюють наявність значної кількості показників рентабельності, які використовуються для прийняття управлінських рішень [21, с.77].

Показники рентабельності є відносними характеристиками фінансових результатів і ефективності діяльності підприємства. Сукупність показників рентабельності всебічно відбиває ефективність виробничої (операційної), інвестиційної та фінансової діяльності підприємства і відповідає інтересам учасників економічного процесу (рисунок 1.4) [23, с.42-43].

Вони більш повно, ніж прибуток, характеризують кінцеві результати господарювання, тому їхня величина показує співвідношення ефекту з наявними чи використаними ресурсами. Їх застосовують для оцінки діяльності підприємства і як інструмент в інвестиційній політиці і ціноутворенні [24, с.122].

Показники рентабельності є важливими характеристиками фактичного середовища формування прибутку (доходу) підприємства. З цієї причини вони є важливими обов'язковими елементами порівняльного аналізу й оцінки фінансового стану підприємства. При аналізі виробництва показники рентабельності використовуються як інструмент інвестиційної політики і ціноутворення [25, с.89].

Показники рентабельності розраховуються в коефіцієнтах або у відсотках та показують частку прибутку в кожній грошовій одиниці витрат, або долю товарної продукції в її собівартості.

Рентабельність має кілька модифікованих форм залежно від того, які саме прибуток і ресурси (витрати) використовують у розрахунках.

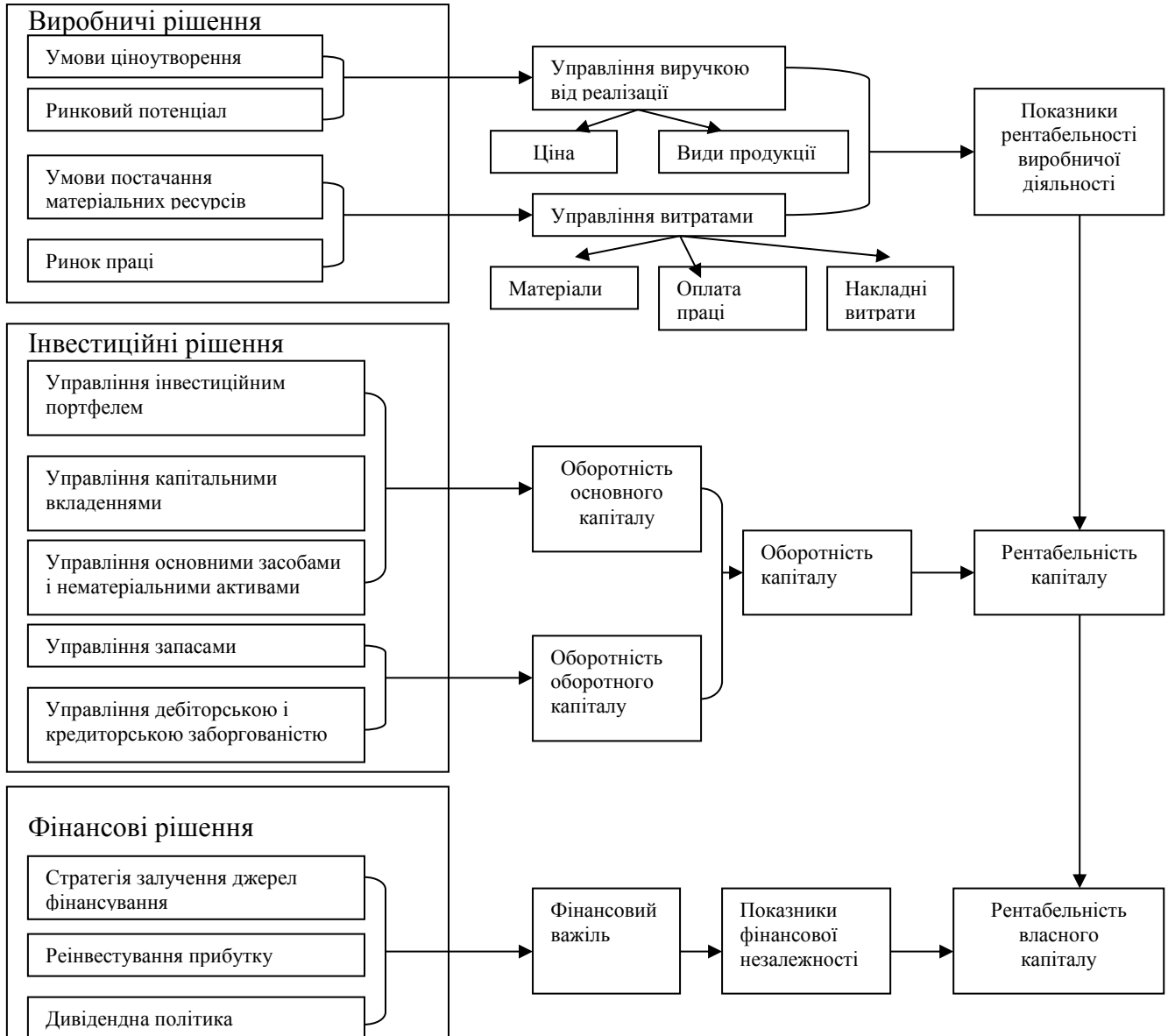

Рисунок 1.4 - Управлінські рішення за основними видами діяльності підприємства і показники рентабельності

1. Рентабельність продукції (Рп) характеризує ефективність виробництва продукції, яка випускається або реалізується підприємством. Вона визначається за формулою:

$$P_{\pi} = \frac{Прп}{Срп} \cdot 100\%, \quad (1.8)$$

де Прп – прибуток від реалізації продукції за певний період;

Срп – повна собівартість реалізованої продукції.

Рентабельність продукції можна обчислювати також як відношення прибутку до обсягу реалізованої продукції. Саме в такому вигляді цей показник використовується у зарубіжній практиці.

2. Рентабельність активів (P_a) характеризує ефективність використання всього наявного майна підприємства та обчислюється за формулою:

$$P_a = \frac{Пз(ч)}{Ка} \cdot 100\%, \quad (1.9)$$

де Пз(ч) – загальний (чистий) прибуток підприємства за рік;

Ка – середня сума активів за річним балансом.

Обчислюючи цей показник, виходять як із загального (до оподаткування), так і з чистого (після оподаткування) прибутку. Тому треба необхідно зазначати який саме прибуток використовується для розрахунку.

3. Рентабельність власного капіталу ($P_{вк}$) відображає ефективність використання активів, створених за рахунок власних коштів:

$$P_{вк} = \frac{Пч}{Кв} \cdot 100\%, \quad (1.10)$$

де Пч – чистий прибуток підприємства;

Кв – власний капітал підприємства.

4. Рентабельність акціонерного капіталу ($P_{ак}$) свідчить про верхню межу дивідендів на акції та обчислюється так:

$$P_{\text{ак}} = \frac{\Pi_{\text{ч}}}{K_{\text{ст}}} 100\%, \quad (1.11)$$

де $K_{\text{ст}}$ – статутний капітал (номінальна вартість проданих акцій).

Цей показник можна обчислювати також як рентабельність акціонерного капіталу від звичайних акцій. Тоді з прибутку $\Pi_{\text{ч}}$ віднімають фіксовані дивіденди на привілейовані акції, а зі статутного капіталу – номінальну вартість цих акцій.

5. Рентабельність продажів ($P_{\text{пр}}$) характеризує ефективність підприємницької діяльності і показує скільки підприємство має прибутку з однієї гривні продажів:

$$P_{\text{пр}} = \frac{\Pi_{\text{пр}}}{\text{ВР}} 100\%, \quad (1.12)$$

де ВР – виручка від реалізації продукції.

Цей показник одержав широке поширення в ринковій економіці, розраховується в цілому по підприємству і по окремих видах продукції.

6. У багато номенклатурному виробництві поряд з рентабельністю всієї продукції обчислюється також рентабельність окремих її різновидів. Рентабельність одного виробу (P_i) розраховується за формулою:

$$P_i = \frac{Ц_i - C_i}{C_i} 100\%, \quad (1.13)$$

де C_i , C_i – відповідно ціна й повна собівартість i -го виробу.

У процесі аналізу необхідно вивчити динаміку перерахованих показників рентабельності, виконання плану по їх рівню і провести міжгосподарське порівняння з підприємствами-конкурентами [7, с.443-445].

Рівень рентабельності всіх організацій та установ залежить від величини прибутку, товарної продукції, витрат виробництва, величини

основних виробничих засобів і нормованих оборотних засобів. Важливими факторами, що забезпечують зростання рентабельності підприємства є підвищення продуктивності праці, фондівіддачі, економія матеріальних ресурсів, рівень технічного прогресу, а саме, механізації та автоматизації трудомістких технологічних процесів, удосконалення організації виробництва та ін. Урахування підприємством таких факторів дасть змогу підвищувати ефективність його діяльності [26, с.218].

1.3 Методологічні підходи до визначення ефективності діяльності підприємства

У сучасних умовах господарювання в середовищі жорсткої конкуренції висока результативність управлінських рішень та раціональність побудови стратегії функціонування підприємства неможливі без реальної оцінки ефективності діяльності та діагностики потенціалу компаній.

Дослідженню питань оцінки ефективності діяльності підприємства у зарубіжній теорії та практиці приділяється значна увага. У практиці господарювання вітчизняних підприємств зазначені питання активно вивчаються останніми роками. Це вимагає розробки таких методів оцінки управління за проектами, програмами, внутрішніми бізнес-процесами та підприємством в цілому, які б базувалися на зарубіжному досвіді, враховували вимоги українського законодавства та особливості функціонування підприємств у сучасних умовах.

У зв'язку з цим набуває особливого значення проблема обґрунтування методологічних підходів до оцінки ефективності діяльності підприємства. Методологічний підхід до визначення ефективності діяльності підприємства залишається загальновідомим: результати діяльності порівнюються з витратами або ресурсами, які забезпечили цей результат.

Розглянемо методики запропоновані різними авторами для визначення ефективності діяльності підприємства в ринкових умовах.

Голубєва Т.С. та Колос І.В. запропонували методику, що ґрунтується на побудові моделі оцінки ефективності діяльності підприємства. Згідно з цією моделлю ефективність розглядається з п'яти взаємопов'язаних точок зору:

- задоволення потреб зацікавлених сторін (хто є основними учасниками програми або проекту, на що вони сподіваються і які потреби мають);
- вклад зацікавлених сторін (чого саме підприємство бажає і потребує від зацікавлених сторін на взаємовигідній основі);
- інноваційні стратегії (які інноваційні стратегії необхідно розробити для того, щоб задовольнити побажання й потреби зацікавлених сторін, враховуючи при цьому власні інтереси);
- процеси (які бізнес-процеси необхідно налагодити, аби реалізувати стратегії);
- можливості (які саме можливості необхідні для управління бізнес-процесами).

Основними процесами, за допомогою яких будується система оцінки ефективності, є розробка критеріїв ефективності; розробка системи показників і практичних процедур; управління на базі критеріїв; оновлення і перевірка на відповідність цілям організації.

У зарубіжних країнах ця методика застосовується на основі збалансованої системи показників. Збалансована система показників допомагає підприємству вирішити дві ключові проблеми: 1) ефективно оцінювати результати діяльності підприємства; 2) реалізовувати стратегію. При формуванні системи показників пропонується застосовувати такі критерії відбору:

- наявність взаємозв'язку показників із стратегією підприємства;
- наявність стимулюючого спрямування на показники різних сфер та їх значущість;
- можливість показника враховувати поточну і майбутню вартість;

- виключення показників, які створюють конфлікт інтересів структурних підрозділів.

Основою для визначення необхідної кількості показників є здатність логічно пов'язувати та повно відображати сутність завдань різних підрозділів і підприємства в цілому. Найважливішим при цьому є опис показників, який дозволяє відстежувати та накопичувати інформацію про розмір, пропорції та напрям зміни ключових показників ефективності управління підприємством.

Нижче на рисунку 1.5 подано критерії ефективності управління в системі збалансованих показників.

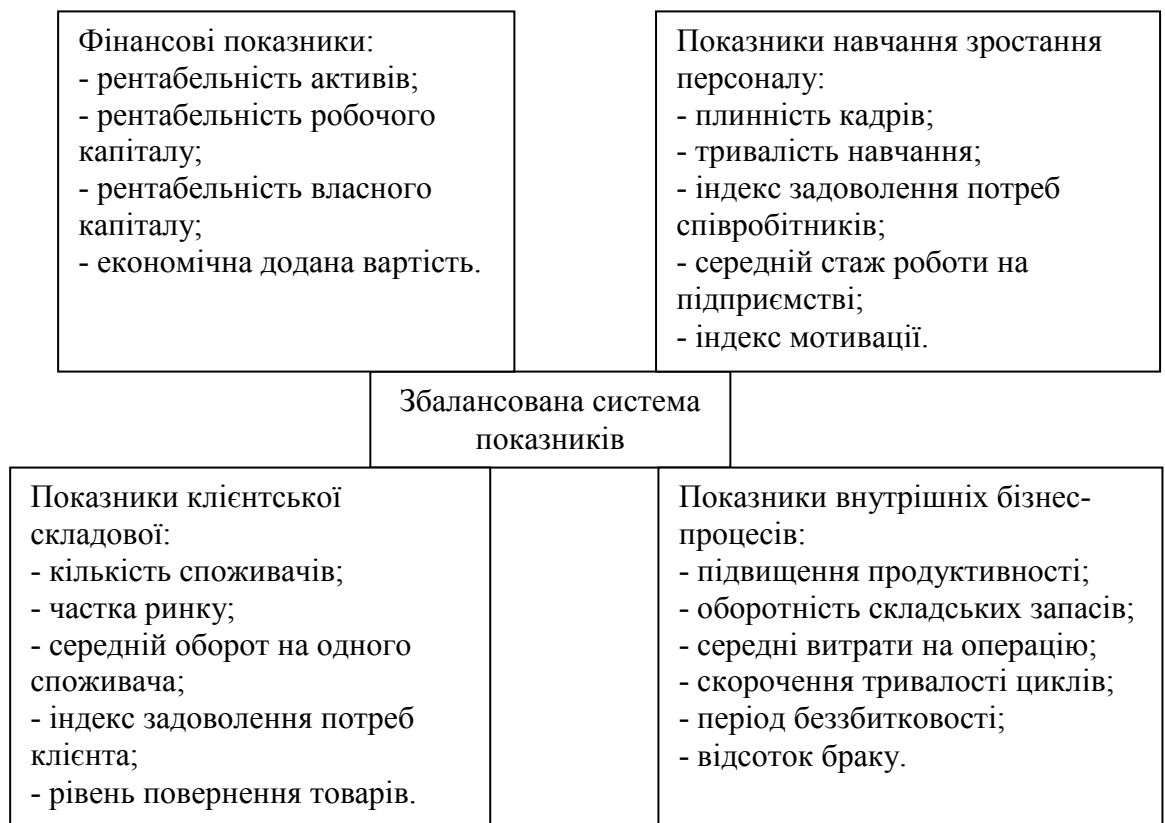

Рисунок 1.5 – Критерії ефективності в системі збалансованих показників

Показники фінансової складової запропоновано визначати, враховуючи грошові надходження та видатки.

Для оцінки результатів діяльності та прийняття управлінських рішень автори пропонують використовувати концепцію економічної доданої вартості (economic Value Added, EVA).

Економічна додана вартість являє собою відомий з економічної теорії показник економічного прибутку, який відрізняється від бухгалтерського прибутку тим, що для його визначення враховуються не лише явні бухгалтерські витрати, а й неявні витрати щодо використання капіталу (втрачені вигоди зо найдохіднішим альтернативним варіантом інвестицій).

Оцінка економічного ефекту діяльності фірми в цілому й окремих її підрозділів на основі показника EVA має певні переваги перед традиційними показниками: 1) підвищення ефективності використання власного капіталу фірми за рахунок інвестування в проєкті з позитивним економічним, а не бухгалтерським прибутком; 2) стимулювання економії власного капіталу при прийнятті управлінських рішень; 3) більш об'єктивна оцінка внеску кожного керівника у забезпечення економічного прибутку фірми.

Водночас показник EVA має суттєві недоліки, які є загальними для усіх показників, що базуються на концепції економічного прибутку: 1) проблематичність визначення економічного прибутку окремих підрозділів; 2) можливість маніпулювання показником економічного прибутку заради збільшення винагороди в короткотерміновій перспективі; 3) показник економічного прибутку застосовується в основному для оцінки існуючих компаній і напрямів бізнесу, перспективи яких можна спрогнозувати з високим ступенем імовірності, і він менш корисний для оцінки нових швидко зростаючих підприємств, ринків і галузей; 4) економічний прибуток є абсолютною вартісною величиною, яка виключає можливість порівняння різних за масштабами проєктів та програм [27, с.66-71].

Барабаш Н. та Кумченко Т. пропонують для аналізу ефективності господарської діяльності підприємства такі методики: методика аналізу інтенсифікації та ефективності виробництва, що базується на обчисленні

якісних показників і на цій основі інтегрального темпу економічного зростання та матричний аналіз ефективності діяльності [28, с.44].

Як відомо, ефективність діяльності підприємства вимірюється одним із способів, що відображають результативність його роботи відносно величини авансованих ресурсів або величини їх споживання (витрат) у процесі господарювання.

Співвідношення між динамікою обсягу виробництва продукції та динамікою витрат визначає характер економічного зростання. Економічне зростання господарської діяльності може бути досягнуто екстенсивним або інтенсивним шляхом. Перевищення темпів зростання продукції над темпами зростання ресурсів (витрат) свідчить про інтенсивний шлях розвитку підприємства. Екстенсивність розвитку вимірюється в кількісних показниках використання ресурсів - це чисельність працівників, величина витрачених предметів праці, величина амортизації, обсяг основних виробничих засобів і оборотних активів. Показники інтенсифікації розвитку - якісні показники використання ресурсів, тобто продуктивності праці, матеріаловіддача (або матеріаломісткість), фондівіддача (або фондомісткість), кількість оборотів оборотних активів (або коефіцієнт укріплення оборотних активів) [29, с.105].

Схему джерел і кінцевих результатів підвищення інтенсифікації та ефективності господарської діяльності підприємства представимо на рисунку (рисунок 1.6).

Управління ефективністю стосується всіх факторів інтенсифікації та ефективності виробництва, які узагальнено називають техніко-організаційним рівнем підприємства. Аналіз факторів і шляхів підвищення техніко-організаційного рівня підприємства (рисунок 1.6) - ключ до підвищення показників інтенсифікації та ефективності діяльності.

Кінцеві результати господарської діяльності (рисунок 1.6) складаються під дією як інтенсивних, так і екстенсивних факторів, як якісних, так і

кількісних показників використання ресурсів. Особливістю інтенсивного та екстенсивного використання ресурсів є їхня взаємозамінність.

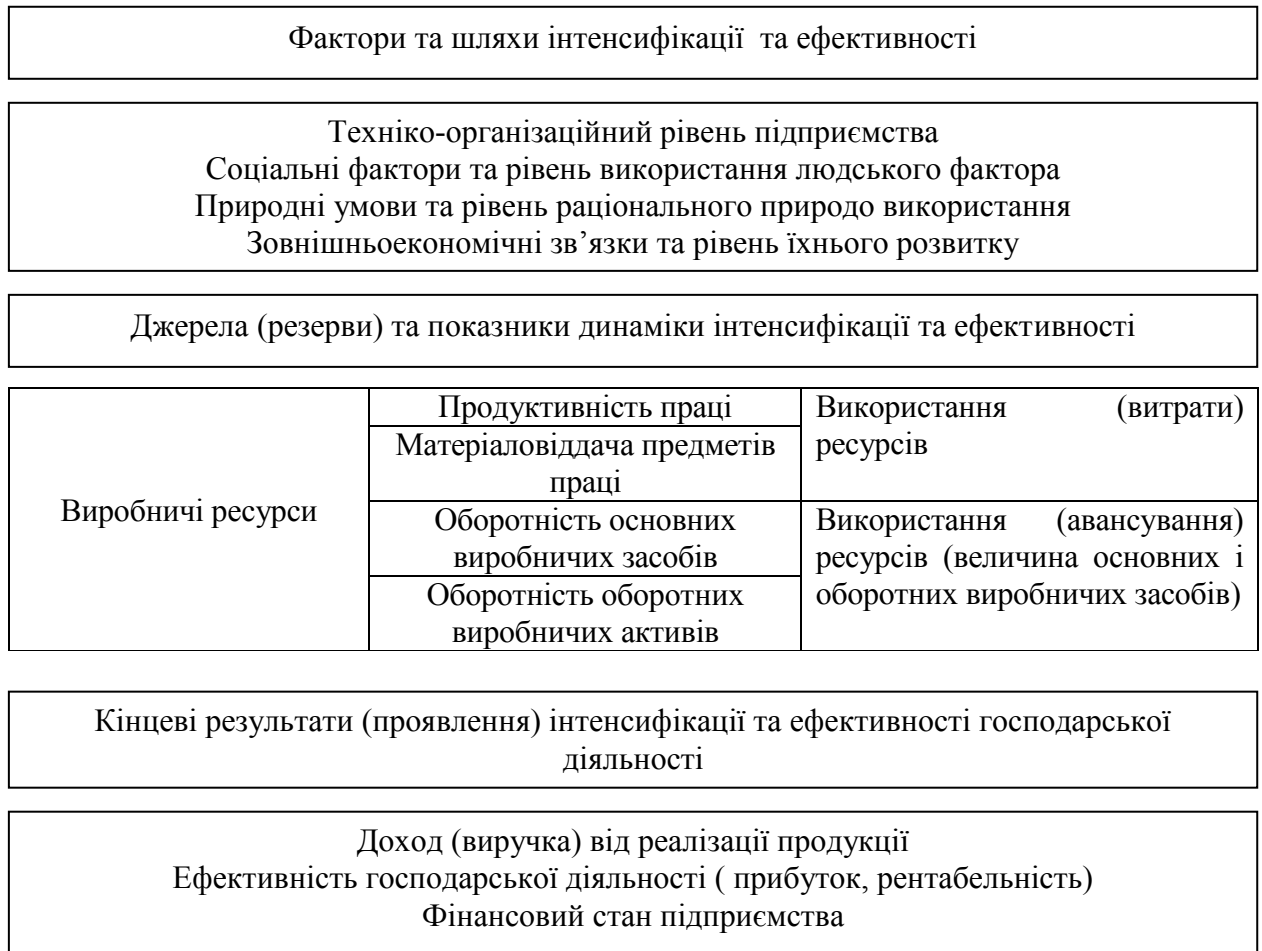

Рисунок 1.6 - Схема факторів, показників і кінцевих результатів інтенсифікації та ефективності господарської діяльності

Методика аналізу інтенсифікації та ефективності виробництва містить такі етапи:

Етап 1- оцінка якісних показників використання ресурсів (таблиця 1.5).

Таблиця 1.5 – Алгоритм обчислення якісних показників використання ресурсів

Показники	Алгоритм розрахунку
1	2
Продуктивність праці (t)	$T = \frac{a}{b},$ де а - доход (виручка) від реалізації продукції, тис. грн. в - чисельність виробничого персоналу, осіб

Продовження таблиці 1.5

1	2
Зарплатовіддача (Z)	$Z = \frac{a}{c},$ де с - оплата праці з нарахуваннями, тис. грн
Матеріаловіддача (m)	$M = \frac{a}{d},$ де d – оплата праці з нарахуваннями, тис.грн.
Фондовіддача (f)	$F = \frac{a}{q},$ де q - основні виробничі засоби, тис. грн.
Оборотність оборотних активів (O)	$O = \frac{a}{OA},$ де OA - середні залишки оборотних активів

Етап 2. Аналіз співвідношення приросту ресурсів у розрахунку на 1% приросту обсягу виробництва.

Етап 3. Обчислення частки впливу екстенсивності на приріс обсягу продукції. Вплив кількісного фактора визначається шляхом ділення темпу приросту ресурсу на темп приросту результативного показника й множення на 100 % (таблиця 1.6).

Таблиця 1.6 – Алгоритм обчислення кількісних показників впливу на приріст обсягу продукції

Показники	Алгоритм розрахунку
1	2
Чисельність виробничого персоналу ($\Delta B_{\text{екс}}$)	$\Delta B_{\text{екс}} = \frac{\Delta i_b}{\Delta i_a} \cdot 100$

Оплата праці з нарахуваннями ($\Delta c_{\text{екс}}$)	$\Delta c_{\text{екс}} = \frac{\Delta i_c}{\Delta i_a} \cdot 100$
Матеріальні витрати ($\Delta d_{\text{екс}}$)	$\Delta d_{\text{екс}} = \frac{\Delta i_d}{\Delta i_a} \cdot 100$
Основні виробничі засоби ($\Delta q_{\text{екс}}$)	$\Delta q_{\text{екс}} = \frac{\Delta i_q}{\Delta i_a} \cdot 100$

Продовження таблиці 1.6

1	2
Матеріальні оборотні активи ($\Delta p_{\text{екс}}$)	$\Delta p_{\text{екс}} = \frac{\Delta i_p}{\Delta i_a} \cdot 100$ де $\Delta i_B, \Delta i_c, \Delta i_d, \Delta i_q$ - темп приросту відповідного ресурсу, Δi_a - темп приросту обсягу виробництва

Етап 4. Обчислення частки впливу інтенсивності на приріст обсягу продукції:

$$\Delta v_{\text{інт}} = 100 - \Delta v_{\text{екс}}, \quad (1.14)$$

$$\Delta c_{\text{інт}} = 100 - \Delta c_{\text{екс}}, \quad (1.15)$$

$$\Delta d_{\text{інт}} = 100 - \Delta d_{\text{екс}}, \quad (1.16)$$

$$\Delta q_{\text{інт}} = 100 - \Delta q_{\text{екс}}, \quad (1.17)$$

$$\Delta p_{\text{інт}} = 100 - \Delta p_{\text{екс}}, \quad (1.18)$$

де $\Delta v_{\text{інт}}, \Delta c_{\text{інт}}, \Delta d_{\text{інт}}, \Delta q_{\text{інт}}, \Delta p_{\text{інт}}$ - частка впливу інтенсивності використання відповідного ресурсу на приріст обсягу виробництва.

Етап 5. Обчислення відносної економії ресурсів (таблиця 1.7).

Таблиця 1.7 – Алгоритм обчислення відносної економії ресурсів

Показники	Алгоритм розрахунку
-----------	---------------------

Відносна економія чисельності виробничого персоналу, виражена в їхній заробітній платі (Ев)	$E_B = (B_1 - B_0 - i_a) \frac{C_0}{B_0},$ де B_0, B_1 - відповідно базисні та звітні значення показника
Відносна економія витрат на оплату праці (Ес)	$E_c = c_1 - c_0 - i_a$
Відносна економія матеріальних витрат (Ed)	$E_d = d_1 - d_0 - i_a$
Відносна економія основних виробничих засобів (Eq)	$E_q = q_1 - q_0 - i_a$
Відносна економія матеріальних оборотних активів (Ер)	$E_p = p_1 - p_0 - i_a$

Етап 6. Комплексна оцінка всебічної інтенсифікації виробництва (таблиця 1.8).

Таблиця 1.8 – Алгоритм розрахунку показників інтенсифікації виробництва

Показники	Алгоритм розрахунку
Розрахунок сукупних ресурсів (V)	$V = c + d + q + p$
Динаміка сукупних ресурсів (i_B)	$i_v = \frac{V_1}{V_0}$
Динаміка продуктивності сукупних ресурсів (i_j)	$i_j = \frac{i_a}{i_v}$
Обчислення приросту сукупних ресурсів на 1% приросту продукції (ΔV_k)	$\Delta V_k = \frac{\Delta t}{\Delta t_a}$
Обчислення узагальнюючого показника всебічної інтенсифікації (Y_r)	$Y_r = \frac{P_r}{q \cdot p},$ де Y_r – загальна рентабельність, P_r - чистий прибуток

Етап 7. Обчислення темпу інтенсифікації (T_j):

$$T_j = \frac{T_t}{T_c} \frac{T_o}{T_p} \frac{T_f}{T_q}, \quad (1.19)$$

де T_t - темп росту продуктивності праці;

T_o - темп росту швидкості обертання оборотних активів;

T_f - темп росту фондovіддачі;

T_c - темп росту оплати праці;

T_r - темп росту оборотних активів;

T_q - темп росту основних засобів.

Етап 8. Обчислення інтегрального темпу економічного зростання (T_{er}):

$$T_{er} = \sqrt[5]{T_t \cdot T_o \cdot T_f \cdot T_s \cdot T_{yr}}, \quad (1.20)$$

де T_s - темп росту витратовіддачі,

T_{yr} - темп росту загальної рентабельності.

Методика комплексного аналізу й оцінки ефективності господарської діяльності займає важливе місце у фінансовому аналізі. Її використання забезпечує: по-перше, об'єктивну оцінку минулої діяльності, пошук резервів підвищення ефективності господарювання; по-друге, порівняльну оцінку товаровиробників у конкурентній боротьбі та вибір партнерів.

Також пропонується використовувати матричний метод для оцінки господарської діяльності підприємства. Цей метод базується на обчисленні й оцінці показників, згрупованих і запропонованих в таблиці 5, які можна обчислити на основі балансу підприємства й звіту про фінансові результати.

Матричний аналіз здійснюється в такій послідовності.

Ітерація 1. Обчислення показників, наведених у таблиці 1.9, у базисному та звітному роках.

Таблиця 1.9 – Система показників оцінки ефективності господарської діяльності підприємства

Група	Назва показника
I	Чистий прибуток в розрахунку на 1 грн доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); на 1 грн витрат; на 1 грн власного капіталу; на 1 грн вартості майна; на 1 працівника підприємства

II	Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) у розрахунку на 1 грн витрат; на 1 грн власного капіталу; на 1 грн вартості майна; на 1 працівника підприємства
III	Витрати в розрахунку на 1 грн власного капіталу, на 1 грн вартості майна; на 1 працівника підприємства
IV	Власний капітал в розрахунку на 1 грн майна; на 1 працівника
V	Вартість майна в розрахунку на 1 працівника

Ітерація 2. Розрахунок індексу зростання кожного показника за алгоритмом: $I = \frac{\text{показник}_{\text{звітний періоду}}}{\text{показник}_{\text{базисного періоду}}}$ та побудова матриці ефективності господарської діяльності (таблиця 1.10).

Таблиця 1.10 – Матриця ефективності діяльності підприємства

	Чистий прибуток (П)	Доход (виручка) від реалізації продукції	Витрати (В)	Власний капітал (К)	Вартість майна (М)	Середньо - облікова чисельність працівників ($\overline{Ч}$)
Чистий прибуток (П)	1	X	X	X	X	X
Доход від реалізації продукції (Р)	$\frac{P_1}{P_0}$	1	X	X	X	X
Витрати (В)	$\frac{P_1}{V_1} \div \frac{P_0}{V_0}$	$\frac{P_1}{V_1} \div \frac{P_0}{V_0}$	1	X	X	X
Власний капітал (К)	$\frac{P_1}{K_1} \div \frac{P_0}{K_0}$	$\frac{P_1}{K_1} \div \frac{P_0}{K_0}$	$\frac{V_1}{K_1} \div \frac{V_0}{K_0}$	1	X	X
Вартість майна (М)	$\frac{P_1}{M_1} \div \frac{P_0}{M_0}$	$\frac{P_1}{M_1} \div \frac{P_0}{M_0}$	$\frac{V_1}{M_1} \div \frac{V_0}{M_0}$	$\frac{K_1}{M_1} \div \frac{K_0}{M_0}$	1	X
Середньо облікова чисельність працівників ($\overline{Ч}$)	$\frac{P_1}{\overline{Ч}_1} \div \frac{P_0}{\overline{Ч}_0}$	$\frac{P_1}{\overline{Ч}_1} \div \frac{P_0}{\overline{Ч}_0}$	$\frac{V_1}{\overline{Ч}_1} \div \frac{V_0}{\overline{Ч}_0}$	$\frac{K_1}{\overline{Ч}_1} \div \frac{K_0}{\overline{Ч}_0}$	$\frac{M_1}{\overline{Ч}_1} \div \frac{M_0}{\overline{Ч}_0}$	1

Ітерація 3. Визначення суми індексів зростання показників (ΣI):

$$\Sigma I = I_1 + I_2 + \dots + I_{15}, \quad (1.21)$$

Ітерація 4. Обчислення рівня ефективності господарської діяльності (P_{ef}):

$$P_{ef} = \frac{\Sigma I}{15}. \quad (1.22)$$

Господарська діяльність вважається ефективною, якщо $P_{ef} > 1$.

Головною особливістю запропонованих методик оцінки ефективності господарської діяльності підприємства є їхня адаптованість до сучасного інформаційного забезпечення. Запропоновані методики визначення результативності діяльності підприємства можуть бути застосовані як внутрішніми, так і зовнішніми користувачами, оскільки вони базуються винятково на інформації фінансової звітності та спрямовані на використання сучасних засобів обробки економічної інформації, що дає можливість підвищити ефективність управління підприємством [28, с.46-52].

Розглянувши дані методики, можна зробити висновок, що всі вони можуть застосовуватися в сучасних умовах при оцінці продуктивності діяльності підприємства. Але найбільш зрозумілою, докладною та повною є методика аналізу інтенсифікації та ефективності виробництва. В ній розглянуто основні якісні показники використання ресурсів, розраховано вплив показників на приріст обсягу продукції, відносна економія ресурсів, показники інтенсифікації та її темп, а також інтегральний темп економічного зростання. Для її вдосконалення пропонується включити в розрахунки не тільки показники використання виробничих та фінансових ресурсів, а й показники навчання і зростання

персоналу, показники клієнтської складової, показники внутрішніх бізнес-процесів.

2 ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ДІЯЛЬНОСТІ

ПАТ „МОТОР СІЧ”

2.1 Загальна характеристика ПАТ „Мотор Січ”

ПАТ "Мотор Січ" - одне з підприємств в Україні, що зберігає основний профіль підприємства. ПАТ "Мотор Січ" є одним із найбільших у світі і єдиним в Україні виробником авіаційних двигунів для літаків і вертольотів різноманітного призначення, упевнено займає гідне місце у світовому співтоваристві головних авіадвигунобудівельних фірм.

Історія підприємства розпочалася в 1907 році коли міська Рада міста Олександрівська прийняла рішення про виділення ділянки для будівництва чавунно-ливарного машинобудівного заводу.

До грудня 1915 року на ньому вироблялися сільськогосподарські механізми й інструменти, виконувалися різні види механічної обробки, відливали чавун і мідь. У грудні 1915 року акціонерне товариство "Дюфлон, Костянтинович і К°" ("Дека") викупило завод і змінило профіль його виробничої діяльності. А в серпні 1916 р. був зібраний перший шестициліндровий двигун рідинного охолодження "Дека" М-100.

З цього часу на заводі освоїли виробництво і тривалий час випускали широку гаму поршневих двигунів: М-6, М-11, М-22, М-85, М-86, М-87, М-88, АШ-82ФН, АШ-62ИР, що не поступалися, а в ряді випадків перевершували кращі світові аналоги того часу.

У 1953 р. на заводі почали виготовляти реактивні двигуни РД-45, РД-500, що поклали початок ери газотурбінних двигунів. Представниками нового покоління з'явилися турбогвинтові двигуни АИ-20 (1957 р.) і АИ-24 (1962 р.) конструкції А.Г. Івченко, різні модифікації яких експлуатуються до сьогоднішнього дня.

У 1967 р. на заводі почалося освоєння виробництва двоконтурних турбореактивних двигунів і послідовно були запущені в серію двигуни АИ-25, АИ-25ТЛ, Д-36, Д-18Т, Д-436Т1/ТП. Газотурбінні турбовальні двигуни сімейств ТВ3-117, ВК-1500, ВК-2500 разом з Д-136 піднімають у небо вертольоти з марками "Мі", "Ка".

У 1995 р. підприємство перетворене у відкрите акціонерне товариство "Мотор Січ". З цього часу на підприємстві розпочався випуск двигунів Д-336, АИ-336-1/-2-10, ТВ3-117ВМА-СБМ 1, АИ9-3Б та інших, що використовуються на літаках АН-140, ІЛ-114, Ту-130, МіГ-110.

З 1999 р. розпочато випуск двигунів ВК-2500, створених ГУП "Завод ім. В.Я. Клімова" і ПАТ "Мотор Січ". Вони призначений для бойових вертольотів Мі-24, Мі-28, Ка-32, Ка-50, Ка-52. Є модифікацією підвищеної потужності широко відомого двигуна ТВ3-117ВМА і є повністю взаємозамінним з ним. По паливній економічності й вагових характеристиках двигун є в ряді кращих світових зразків. Він забезпечить вертольотам більше високі можливості при експлуатації у високогірних районах з жарким кліматом, збільшену швидкість і поліпшену маневреність.

Вся історія ПАТ «Мотор Січ» свідчить про те, що основним завданням підприємства був і залишається випуск сучасної якісної авіаційної техніки.

На сьогоднішній день ПАТ "Мотор Січ" - це 8 спеціалізованих підприємств в Україні, що забезпечують виробництво, супровід в експлуатації і ремонт 55 типів і модифікацій газотурбінних двигунів для 61 виду літаків і вертольотів різноманітного призначення, виробництво продукції цивільного призначення і товарів народного споживання.

Запорізьке відкрите акціонерне товариство “Мотор Січ” - одне з найбільших підприємств у світі по випуску авіаційних двигунів для літаків і вертольотів, а також промислових газотурбінних установок. Організаційну структуру заводу можна описати в одній схемі, але для розуміння й більше детального розгляду потрібно почати з опису загальної структури ПАТ “Мотор Січ” (рисунок 2.1).

Запорізький моторобудівний завод. Історія головного заводу бере початок з моменту організації в 1907 році в колишньому м. Олександрівську (з 1921 року - м. Запоріжжя) заводу “Дека”. Головна структурна одиниця підприємства робить авіадвигуни, здійснює їхній ремонт і обслуговування, виготовляє приводи для газо- і нафтоперегінних агрегатів, пересувні автоматизовані електростанції, ряд товарів народного споживання.

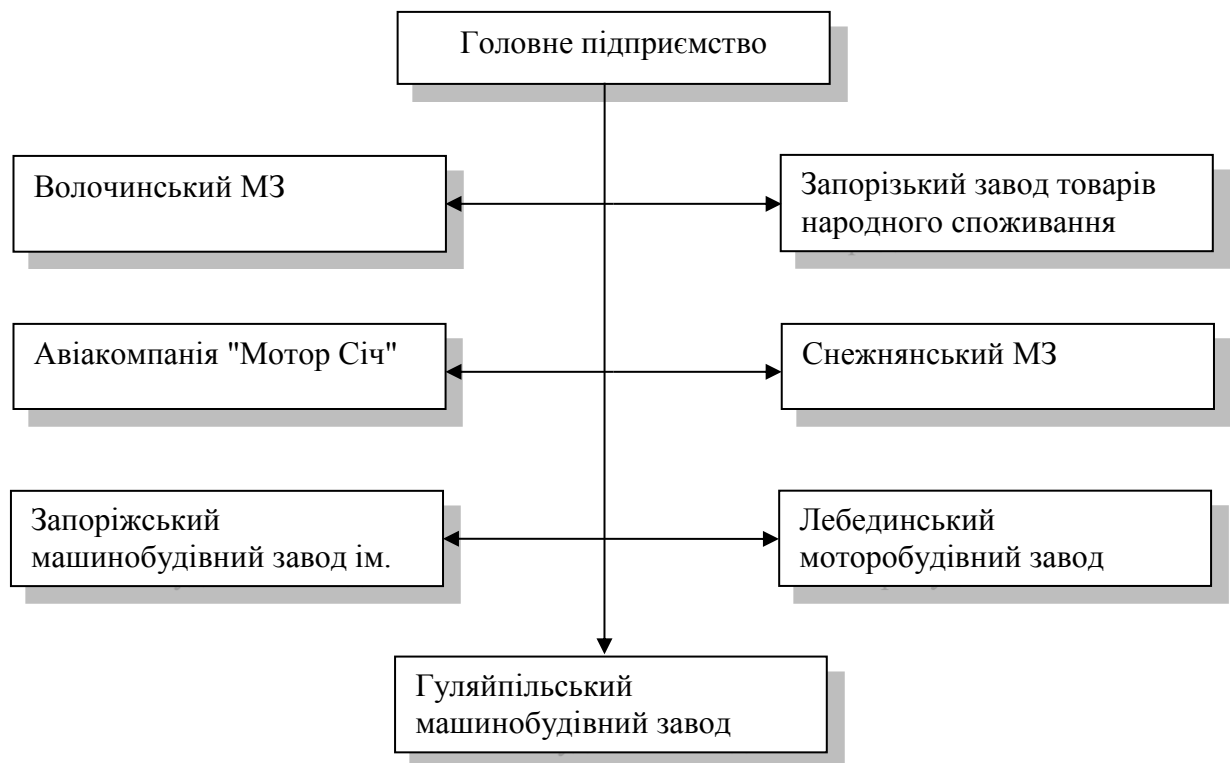

Рисунок 2.1 - Загальна структура ПАТ "Мотор Січ"

Запорізький машинобудівний завод ім. В.І.Омельченко. У зв'язку з освоєнням виробництва великогабаритних двигунів Д-18Т на правобережній площадці (м. Запоріжжя) були побудовані нова іспитова станція, сучасний

ливарний цех точного лиття деталей із жароміцних сплавів і ряд інших цехів, на базі яких в 1988 році був створений Запорізький машинобудівний завод.

Основний напрямок діяльності заводу - ливарне виробництво (виготовлення лопаток методом лиття спрямованою кристалізацією), випробування двигунів Д-18Т. На заводі виготовляють електростанції газотурбінні потужністю 1000, 6000 кВт.

Запорізький завод товарів народного споживання. Крім виробництва авіаційних двигунів і установок наземного застосування підприємство протягом тривалого часу виготовляє цивільну продукцію й товари народного споживання, постійно оновлюючи й збільшуючи асортименти. Для забезпечення їхнього виготовлення в 1994 році був створений завод товарів народного споживання. Завод випускає скоб'яні вироби (замки), столярні вироби (віконні рами, двері, кухонні меблі й ін.). Церковний інвентар є новим напрямком у роботі ЗЗТНП.

Снежнянський машинобудівний завод (СМЗ). В 1970 році в м. Сніжне Донецької обл. була організована перша філія заводу, що в 1974 році був перетворений у Снежнянський машинобудівний завод. СМЗ був першим у галузі спеціалізованим заводом з виробництва лопаток газотурбінних двигунів. Завод випускає деталі для авіаційних двигунів (диски компресорів, лопатки компресорів і турбін), деталі й вузли для гірничошахтного встаткування, товари народного споживання.

Волочиський машинобудівний завод (ВМЗ). В 1971 році в м. Волочиськ Хмельницької обл. був створений Волочиський машинобудівний завод. Основне завдання створеного заводу - забезпечення зборки авіадвигунів багатотиражними деталями й металовиробами, виготовлення технологічного оснащення.

Гуляйпільський машинобудівний завод (ГМЗ). У 1990 році Гуляйпільський завод "Зоря", перейменований у Гуляйпільський машинобудівний завод, був прийнятий до складу об'єднання "Моторостроитель" як структурна одиниця. Продукцію підприємства

складають дроти і шланги для двигунів; замки врізні, накладні, гаражні; коляски, візки та інші товари народного споживання. Гуляйпільський механічний завод (Гмех). У 1991 році Гуляйпільський ремонтно-механічний завод був прийнятий до складу об'єднання "Моторостроитель". Основною продукцією підприємства є нестандартне устаткування на електростанції, товари народного споживання.

Лебединський моторобудівний завод (м.Лебедин Сумської обл.) організований у 1982 році. Завод випускає опалювальні газові котли, газові грубні пальники, велику номенклатуру слюсарського інструмента, товари сільськогосподарської групи. Лебединський машинобудівний завод (ЛМЗ-2). У 1991 році Лебединський дослідно-експериментальний завод був переданий до складу підприємства "Мотор Січ" як структурна одиниця і перейменована в Лебединський машинобудівний завод. Продукцію ЛмашЗ складають вакуумні установки, сушильні камери, насоси, причепа для перевезення багатомірних вантажів, візки транспортні.

Запорізький завод товарів народного споживання (ЗЗТНС). Крім виробництва авіаційних двигунів і установок наземного застосування підприємство протягом тривалого часу виготовляє цивільну продукцію і товари народного споживання, постійно оновлює і збільшує асортимент. Завод випускає скоб'яні вироби (замки), столярні вироби (віконні рами, двері, кухонні меблі й ін.) ПАТ "Мотор Січ" має свої представництва в м.Києві і м.Москва.

Авіакомпанія "Мотор Січ". Авіакомпанія створена в 1984 році і є одним з підрозділів у складі ПАТ "Мотор Січ". Авіакомпанія оснащена пасажирськими й транспортними літаками й вертольотами, екіпажі яких мають всі необхідні сертифікати й ліцензії, що дозволяють забезпечувати доставку людей і вантажів. Літаковий парк авіакомпанії становлять: Як-40, Як-42, Ан-12, Ан-24, Ан-26, Ан-74ТК-200, Ан-140 [30, с.12-15].

ПАТ „Мотор Січ” виготовляє різноманітну продукцію. На сьогоднішній день підприємство виробляє таку продукцію:

- 1) авіадвигуни для літаків – турбогвинтові двигуни, турбореактивні двоконтурні двигуни, турбогвинтовентиляторні двигуни;
- 2) авіадвигуни для вертольотів – турбовальні двигуни;
- 3) допоміжні газотурбінні двигуни - газотурбінні двигуни AI-8, AI-9, AI-9B, AI9-3Б, бортова енергетична установка AI-24 УБЄ, газотурбінний допоміжний двигун AI-450-МС;
- 4) промислові установки – газотурбінні приводи, газотурбінні електростанції;
- 5) промислова продукція та товари народного споживання – двигуни внутрішнього згоряння, агротехніка, човни, катери, пилки, сепаратори, техніка для комунального господарства, промислове обладнання та інше.
- 6) продукція медичного призначення – інструменти, імпланти, сітки для черепної пластики, стрижні для остеосинтеза переломів стегна, ендопротези колінного суглоба.

Авіадвигуни марок ВК-1500, AI-222, Д-436ТП, ВК-2500, виготовлені на підприємстві можуть встановлюватися на сучасних учбово-тренувальних, пасажирських та бойових літаках типу Як/АЕМ-130, L-159, багатоцільовому літаку-амфібії Бе-200 та вертольотах Мі-17, Мі-24, Мі-28, Ка-32, Ка-50-2. Всі двигуни відповідають вимогам ІКАО до авіаційних двигунів.

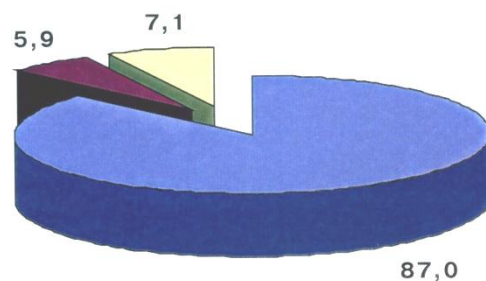
Основними перевагами двигунів ОАО „Мотор Січ” є: висока економічність; висока надійність; низькі витрати палива та мастила; легкість обслуговування та висока ефективність системи контролю та діагностики; стійка робота при коливаннях температури та в різних умовах; низькі експлуатаційні витрати і тривалий термін використання.

ПАТ „Мотор Січ” здійснює технічний супровід кожного виготовленого авіаційного двигуна протягом усього терміну експлуатації, безупинно взаємодіє з більш ніж 100 своїми представництвами по усьому світі.

Спеціалістами „Мотор Січ” розроблені й виробляються комплексні газотурбінні силові системи для виробництва електроенергії нагріву води, отримання стисненого повітря, гасіння пожеж у закритих приміщеннях.

Крім того на підприємстві налагоджено випуск продукції медичного призначення: 4-х гранні стержні для остеосинтезу переломів гомілки, інструментарій для гінекологічних операцій, стержні Богданова для остеосинтезу переломів передпліччя, кільця для апаратів крізь кісного остеосинтезу, хірургічні долота, кортикальні гвинти, набори динамічних гвинтів, а також ендопротези, які заміняють най складніші в людському організмі суглоби [31].

Структура продукції підприємства в 2020 році мала вигляд:

Основна продукція – 87%

Продукція загально технічного призначення – 5,9%

Споживчі товари – 7,1%

Рисунок 2.2 – Структура продукції ПАТ „Мотор Січ” в 2020 році

Динаміку зміни об’єму реалізованої продукції в діючих цінах за 2001-2020 рр. можна представити на рисунку 2.3.

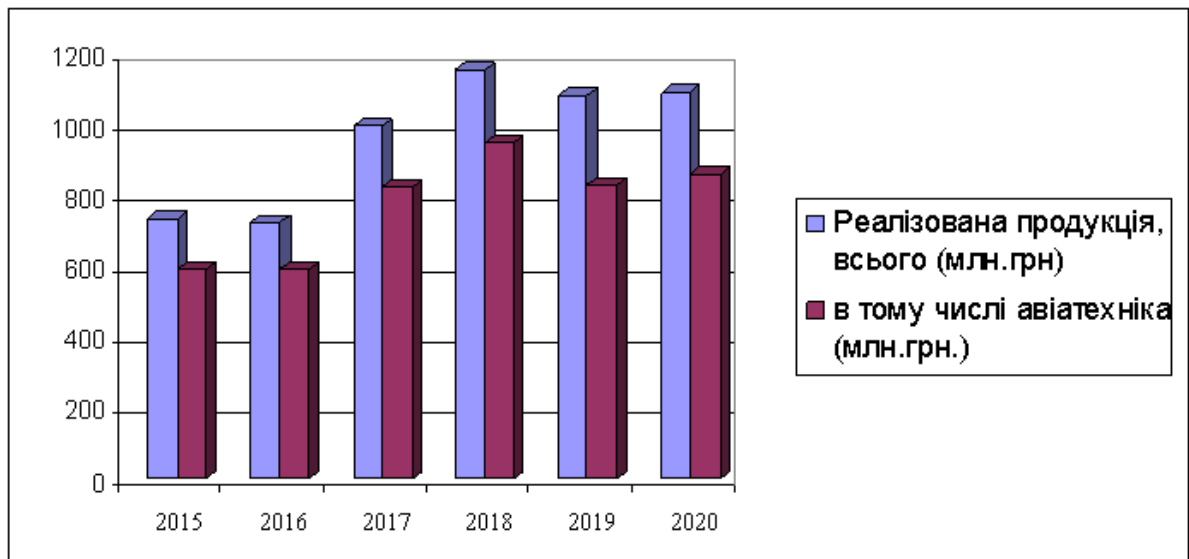

Рисунок 2.3 – Динаміка об’єму реалізованої продукції за 2001-2020 рр.

З наведеного рисунку можна зробити висновок, що за період з 2001 до 2020 року об’єм реалізованої продукції підприємства збільшився. З 2001 до 2018 року відбувається зростання об’єму реалізованої продукції. Найбільший об’єм продукції було реалізовано в 2018 році, на цей же рік припадає і найбільший об’єм реалізації авіатехніки. В 2019 та 2020 році об’єм реалізації продукції зменшився в порівнянні з 2018 роком. За період 2019 та 2020 рр. відбувається поступове зростання об’єму реалізованої продукції.

Значна увага на підприємстві приділяється забезпеченню якості продукції. Система якості ПАТ „Мотор Січ” сертифікована транснаціональною фірмою BUREAU VLRITAS QUALITY INTERNATIONAL (BVQI) на відповідність вимогам міжнародного стандарту ISO 9001 стосовно до виробництва, капітальному ремонту і технічному обслуговуванню авіадвигунів і газотурбінних приводів; розробці і виробництву газотурбінних пересувних електростанцій.

Виробництво і ремонт усіх випущених ПАТ „Мотор Січ” авіадвигунів сертифіковані Авіаційним регістром міждержавного авіаційного Комітету (АР МАК) і Державним Департаментом авіаційного транспорту України.

У 2001 р. ПАТ „Мотор Січ” одержало від АР МАК сертифікат розроблювача авіаційних двигунів для цивільних повітряних судів.

Підприємство було одним із перших в Україні, яке запровадило системи якості, що відповідають світовим стандартам.

Значна увага на підприємстві приділяється розвитку зовнішньоекономічної діяльності. В даний час підприємство має прямі контракти з експлуатантами в 50 країнах світу. Найбільші партнери: Росія, Китай, Індія, Іран, Сирія, Перу, Судан, Пакистан, ОАЕ, Алжир, Швейцарія, Німеччина, Чехія, Болгарія, Великобританія і ін. Планомірна робота з розширення ринків збуту продукції дозволила збільшити кількість техніки в Латинської Америці й Азії. Ведуться переговори ще з 20 країнами про співробітництво по ремонту і постачанням двигунів. Доля експортної продукції складає 83,8%.

В 2020 році кошти на підприємство надходили:

- з Росії - 51,45%;
- з далекого зарубіжжя (Іран, Алжир та ін.) - 38,32 %;
- з України - 9,28%;
- із країн ближнього зарубіжжя крім Росії - 0,98%.

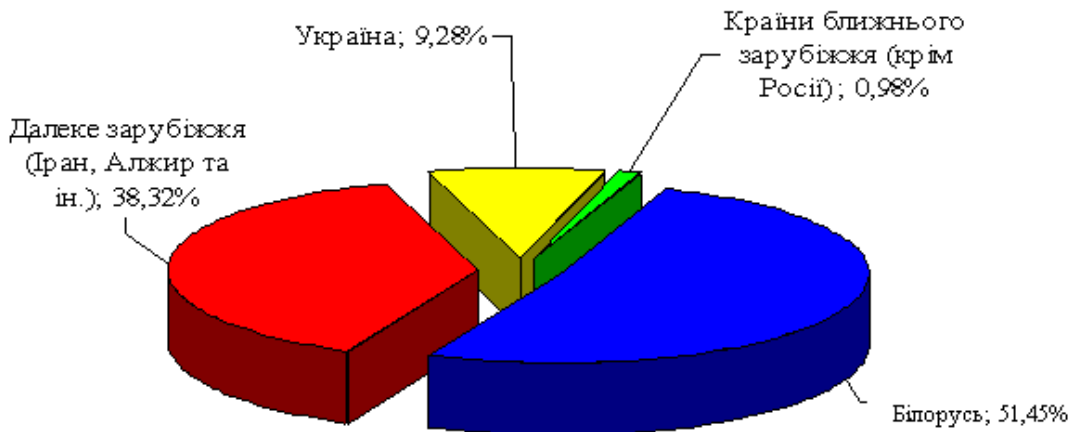

Рисунок 2.4 – Надходження коштів на підприємство в 2020р.
з різних країн

Підприємство має багато конкурентів у всьому світі. Конкуренти, що складають конкуренцію ПАТ "Мотор Січ": ФГУП, "Завод ім. В.Я.Клімова"

(Росія) , ГП МОУ "Луганський АРЗ" (Україна), ПАТ "Уральський з-д гражд. авіації" (Росія), Гянджинський АРЗ (Азербайджан) - Снекма/Турбомека LARZAC (Франція),- BMW-RR (Германія), "Завод №410ГА" МПП (Україна), ФГУП МО РФ "695 АРЗ" (Росія), ЗМКБ "Прогрес" (Україна), НПП "Машинопроект" (Україна), ПАТ "Самарський НТК ім. Кузнецова" (Росія), ПАТ "Рибінські мотори" (Росія), "Solar Turbiner" (США), "General Elektrik" (США).

З метою розширення міжнародних ринків, зміцнення двосторонніх зв'язків, пошуку нових контрактів за всіма напрямками діяльності (авіадвигуни, наземна техніка, товари народного споживання) ПАТ „Мотор Січ” приймало участь в міжнародних виставках в різних регіонах світу [32].

На сьогоднішній день ПАТ „Мотор Січ” – унікальне підприємство, де сконцентровані новітні авіаційні технології, високопродуктивне обладнання, інтелектуальний і виробничий потенціал. Досягнутий рівень механізації і автоматизації праці, а також успішні результати соціальних програм створюють сприятливі умови для стабільного розвитку підприємства і сприяють розвитку його авторитету в світовому авіа співтоваристві [33, с.24-26, 32-35, 48-50].

ПАТ „Мотор Січ” має цехову виробничу структуру. Для здійснення основних, допоміжних і обслуговуючих процесів на підприємстві створено основні і допоміжні цехи і обслуговуюче господарство виробничого призначення.

Місцем проходження практики на ПАТ „Мотор Січ” є механічний цех. Цех є структурним підрозділом, самостійною структурною одиницею підприємства.

Даний цех спеціалізується на виробництві:

- 1) виробів авіадвигунів;
- 2) виробів громадянської продукції;
- 3) виробів товарів народного споживання (газонокосарки, бензорізи, м'ясорубки, мотоблоки, домкрати, глушники „ЗАЗ”, пилки та ін.).

Тип виробництва у даному підрозділі є серійним. Серійне виробництво відрізняється виготовленням окремих видів продукції серіями і запуском деталей у виробництво партіями. На робочих місцях виконуються декілька закріплених за ними виробничих операцій, які повторюються в залежності від розміру партії. Робочі місця обладнані спеціальним оснащенням, інструментом.

У механічному цеху здійснюється послідовно-паралельний рух деталей де на кожному робочому місці робота ведеться без перерв, як при послідовному русі, але має місце паралельна обробка однієї та тієї ж партії деталей на суміжних операціях. Передавання виробів з попередньої операції на наступну виконується не цілими партіями, а транспортними партіями, або поштучно. Завдяки такої організації виробничий цикл характеризується:

1. Відсутністю перерв в роботі обладнання та робітників.
2. Зниженням загального часу пролежування деталей на операціях та часу виготовлення деталей.

Цех працює у три зміни. В залежності від умов відсоток працюючих у другу зміну менше ніж відсоток працюючих у першу.

Всі виникаючі між цехами розбіжності по виробничих питаннях, які не були вирішені з начальниками цих цехів вирішуються начальником виробництва заводу. Розпорядження начальника виробництва і його вказівок по виробничих питаннях обов'язкові для всіх начальників цехів і відділів.

Схема організаційної структури управління механічного цеху зображена на рисунку 2.5.

Цех очолюється начальником цеху. Начальник цеху є адміністративно-технічним керівником і організатором всієї виробничої й господарської діяльності. Він керує цехом на основі принципів єдиноначальника із залученням до участі в керуванні виробництвом широких мас працюючих і громадських організацій. Начальник цеху несе відповідальність за виконання законодавства та правил внутрішнього

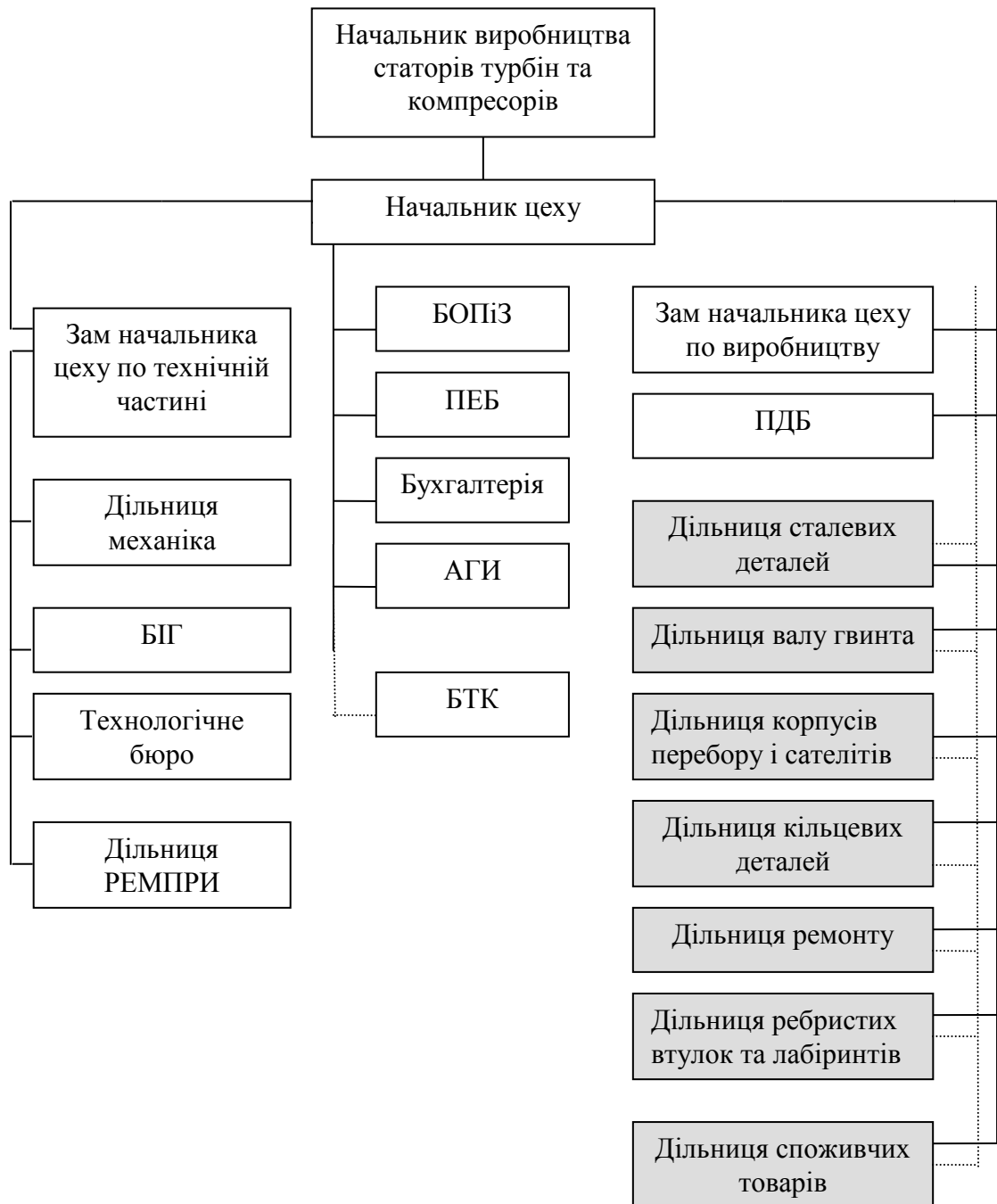
розкладу працівників цеху, за якістю випускаємої цехом продукції, за втілення виховної роботи.

Начальник цеху має заступників, кожен з яких відповідає за визначену ділянку цеху.

Заступник начальника цеху по тех. частині зобов'язаний забезпечити своєчасний та якісний випуск тех. документації на виготовлення закріпленої за цехом продукції, здійснювати контроль за своєчасним оформленням наказів, виготовленням, введенням до виробництва, використанням та ремонтом інструменту та ін.

Заступник начальника цеху по виробництву вирішує питання організації виробництва в цеху, забезпечуючи матеріалами та напівфабрикатами.

ПДБ – планово-диспетчерське бюро є структурним підрозділом цеху й здійснює організацію ритмічної роботи цеху на основі оперативно-виробничого планування.

Умовні позначення:

- Пряма підлеглисть
- Функціональна підлеглисть
- Ділянки що виконують виготовлення і ремонт продукції.

Рисунок 2.5 – Організаційна структура механічного цеху

Ділянка механіка, загальним завданням якої є систематичний технічний контроль за експлуатацією обладнання, устаткування, оснастки, пристроїв.

БІГ – бюро інструментального господарства, здійснює роботу по забезпеченню цеха необхідною оснасткою та інструментами, забезпечує своєчасне і безперебійне постачання ділянок цеху.

Технологічне бюро, його основним завданням є: технологічне забезпечення виконання цехом виробничого плану по виготовленню та ремонту продукції з врахуванням рекомендацій УГТ.

РЕМПРИ – є структурним підрозділом цеху і здійснює роботу по ремонту приладдя інструментами в цеху. Цей підрозділ виконує накази директора заводу та начальника цеху. Виготовляє нову оснастку за планом інструментального відділу заводу, карти обробки деталей за операціями. Своєчасно та якісно проводить ремонт та виготовлення приладдя і пристроїв.

БОПіЗ – бюро організації праці і заробітної плати здійснює роботу по організації праці, технічним нормуванням та використанням фондів заробітної плати. Начальник БОПіЗ підпорядковується начальнику цеха. Має забезпечувати організацію та нормування праці, здійснювати заходи щодо забезпечення вірної організації заробітної плати працюючих цеху, забезпечувати приріст продуктивності праці, нормувати та тарифікувати роботи та працюючих у відповідності до тарифно-кваліфікаційного посібника, здійснювати контроль за робочими годинами та вірним їх застосуванням.

ПЕБ – планово-економічне бюро. Основним завданням ПЕБ є розробка та ведення планування діяльності даного цеху.

Існує також на підприємстві Бухгалтерія, яка безпосередньо підлегла начальнику цеху. Основним завданням бухгалтерії є розробка та складання бухгалтерської звітності.

АГЧ – адміністративно-господарська частина. До складу АГЧ входить: завгосп., прибиральник виробничих приміщень, прибиральник санвузлів,

прибиральник побутових приміщень, сторож.

БТК – бюро технічного контролю, здійснює контроль, тестування, технічний прийом та клеймування готової продукції, а також підписання встановленої на заводі технічної документації, контроль за виконанням технічних процесів і виробничих інструкцій, технічний огляд і аналіз браку за причинами [28, с.37-42].

2.2 Аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства

Функціонуючи в ринковій економіці як суб'єкт підприємницької діяльності, кожне підприємство має забезпечувати такий стан своїх фінансових ресурсів, за якого воно стабільно зберігало б здатність безперебійно виконувати свої фінансові зобов'язання перед своїми діловими партнерами, державою, власниками, найманими працівниками. Набуваючи в ринкових умовах не уявної, а справжньої фінансової незалежності, несучи реальну економічну відповідальність за ефективність господарювання і за своєчасне виконання фінансових зобов'язань, підприємства здатні досягти стабільності своїх фінансів лише при суворому додержанні принципів комерційного розрахунку, головним серед яких є зіставлення витрат і результатів, одержання максимального прибутку за мінімальних витрат. Саме ця умова є визначальною для формування фінансово-економічного стану підприємства.

Фінансово-економічний стан підприємства – це складна, інтегрована за багатьма показниками характеристика якості його діяльності. У найконцентрованішому вигляді фінансово-економічний стан підприємства можна визначити як міру забезпеченості підприємства необхідними ресурсами і ступінь раціональності їх розміщення для здійснення ефективної господарської діяльності та своєчасного проведення грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями.

Фінансово-економічний стан підприємства характеризується ступенем його прибутковості та оборотності капіталу, фінансової стійкості та динаміки структури джерел фінансування, здатності розраховуватися за борговими зобов'язаннями. Для оцінки фінансово-економічного стану підприємства необхідна відповідна інформаційна база. Інформаційною базою для проведення аналізу фінансово-економічного стану підприємства є форми звітності: Форма №1 „Баланс”, Форма №2 „Звіт про фінансові результати”, Форма №3 „Звіт про рух грошових коштів” та Форма №4 „Звіт про власний капітал”, які відображають підсумковий результат діяльності підприємства за окремий період, склад засобів діяльності підприємства та джерела їхнього формування в грошовій формі [26, с.246-247].

Для проведення аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства можуть використовуватися різні системи фінансового аналізу: горизонтальний аналіз, вертикальний аналіз, порівняльний аналіз, аналіз коефіцієнтів та ін.

При проведенні аналізу фінансово-господарської діяльності ПАТ „Мотор Січ” необхідно виконати горизонтальний та вертикальний аналіз балансу та звіту про фінансові результати, а також визначити показники ділової активності. Для проведення аналізу необхідно використовувати Форму 1 „Баланс” та Форму 2 „Звіт про фінансові результати” [34-39]. Горизонтальний фінансовий аналіз базується на вивченні динаміки окремих фінансових показників у часі. У процесі використання цієї системи аналізу розраховуються темпи росту (приросту) окремих показників фінансової звітності за ряд періодів і визначаються загальні тенденції їхньої зміни. При проведенні горизонтального аналізу визначають абсолютне та відносне відхилення в порівнянні з попереднім періодом [40, с.30].

Абсолютне та відносне відхилення в статтях фінансової звітності можна розрахувати за формулами:

$$В \text{ абсл.} = \Sigma \text{ к.року} - \Sigma \text{ поч.року}, \quad (2.1)$$

$$B \text{ відн.} = \frac{\sum_{\text{к. року}}}{\sum_{\text{поч. року}}} * 100\% - 100\%. \quad (2.2)$$

Розрахуємо абсолютне та відносне відхилення валюти балансу 2019 р. від 2018 р.

$$B \text{ абсл.} = 1924163 - 1847586 = 76577 \text{ тис.грн.},$$

$$B \text{ відн.} = \frac{1924163}{1847586} * 100\% - 100\% = 4,14\%.$$

Аналогічно розраховуємо абсолютне та відносне відхилення всіх інших статей балансу. Результати проведення горизонтального аналізу Форми 1 „Баланс” за 2018-2020 рр. можна представити у вигляді таблиці (таблиця 2.1).

За результатами виконаних розрахунків можна зробити висновок, що за період 2018-2020 рр. сума коштів, що знаходились у розпорядженні підприємства збільшились. В 2019 р. в порівнянні з 2018 р. сума коштів збільшилась на 76577 тис.грн. (4,14%), а в 2020 р. в порівнянні з 2019 р.- на 98878 тис.грн. (5,14%). Таке збільшення коштів є позитивним для підприємства, так як свідчить про збільшення коштів, що має у своєму розпорядженні підприємство, та про збільшення обсягів господарської діяльності.

В активі балансу за період 2018-2020 рр. спостерігалось зростання суми необоротних активів в 2019 р. на 70406 тис.грн.(7,66%), в 2020р. на 40951 тис.грн. (4,14%), це пов'язано зі зростанням суми довгострокових фінансових інвестицій, необоротних активів, основних засобів та незавершеного будівництва. Сума оборотних активів в 2019р. збільшилась на 6129 тис.грн. (0,66%), в 2020р. на 55824 тис.грн. (5,97%); в цей період також відбувається значне зростання витрат майбутніх періодів, в 2019р. на 42 тис.грн (24,71%), в 2020р. на 2103 тис.грн.(991,98%). Зростання кількості оборотних активів пов'язано зі зростанням суми грошових коштів, запасів та суми дебіторської заборгованості. Зміна статей активу балансу за період 2018-2020рр. загалом

є позитивною, так як вона призвела до збільшення суми необоротних та оборотних активів підприємства.

Таблиця 2.1 – Горизонтальний аналіз балансу ПАТ „Мотор Січ” за 2018-2020 рр.

№ стр.	Назва статті	2018	2019	2020	Абсолютне відхилення		Відносне відхилення	
					2019р. від 2018р.	2020р. від 2019р.	2019р. від 2018р.	2020р. від 2019р.
Активи								
1	Необоротні активи	918632	989038	1029989	70406	40951	7,66	4,14
2	Оборотні активи	928784	934913	990737	6129	55824	0,66	5,97
3	Витрати майбутніх періодів	170	212	2315	42	2103	24,71	991,98
	Баланс	1847586	1924163	2023041	76577	98878	4,14	5,14
Пасиви								
1	Власний капітал	1255629	1306177	1353540	50548	47363	4,03	3,63
2	Забезпечення наступних витрат та платежів	54	400	2465	346	2065	640,74	516,25
3	Довгострокові зобов'язання	43460	39538	55677	-3922	16139	-9,02	40,82
4	Поточні зобов'язання	548293	577998	611245	29705	33247	5,42	5,75
5	Доходи майбутніх періодів	150	50	114	-100	64	-66,67	128
	Баланс	1847586	1924163	2023041	76577	98878	4,14	5,14

В пасиві балансу за період 2018-2020 рр. спостерігалось зростання суми власного капіталу в 2019 р. на 50548 тис.грн (4,03%), в 2020 р. на 47363 тис.грн. (3,63%). Зростання суми власного капіталу пов'язано зі зростанням суми нерозподіленого прибутку. Таке зростання є позитивним для підприємства та свідчить про зростання ефективності його діяльності. Сума по забезпеченню наступних витрат та платежів в 2019 р. збільшилась на

346 тис.грн. (640,74 %), в 2020 р. на 2065 тис.грн. (516,25%). Сума довгострокових зобов'язань в 2019 р. зменшилась на 3922 тис.грн (9,02%), в 2020 р. збільшилась на 16139 тис.грн. (40,82%). Зменшення суми довгострокових зобов'язань є позитивним для підприємства і свідчить про зменшення залежності від кредитних коштів. Збільшення суми довгострокових зобов'язань в 2020 р. пов'язано зі зростанням суми довгострокових фінансових зобов'язань та відстрочених податкових зобов'язань. Сума поточних зобов'язань в 2019 р. збільшилась на 29705 тис.грн. (5,42%), в 2020 р. на 33247 тис.грн. (5,75%). Збільшення суми поточних зобов'язань пов'язане зі збільшенням суми короткострокових кредитів банку, що свідчить про те що підприємство має нестачу в оборотних засобах і має потребу постійно їх поповнювати. Доходи майбутніх періодів в 2019р. зменшилися на 100 тис.грн. (66,67%), в 2020 р. збільшились на 64 тис.грн. (128%). Збільшення суми доходів майбутніх періодів є позитивним для підприємства і свідчить про те, що підприємство в наступному періоді планує збільшити суму отримуваного доходу.

Вертикальний (структурний) фінансовий аналіз базується на структурному розкладанні окремих показників фінансової звітності підприємства. У процесі здійснення цього аналізу розраховується питома вага окремих структурних складових фінансових показників. При цьому ціла частина приймається за 100% і розраховується питома вага кожної її складової.

За допомогою, цього методу з'ясовують яку частку в групі або підгрупі складає конкретна стаття, що дозволяє визначити вплив показників цієї статті на діяльність підприємства [40, с.30-32].

Виконаємо вертикальний аналіз балансу підприємства. Дані для аналізу і результати розрахунку представимо в таблиці:

За результатами виконаних розрахунків можна зробити висновок, що за період 2018-2020 рр. значних змін в структурі балансу не відбулося.

Таблиця 2.2 – Вертикальний аналіз балансу ПАТ „Мотор Січ” за 2018-2020 рр.

№	Назва статті	2018р.		2019р.		2020р.		Абсолютне відхилення по структурі, %	
		Σ	%	Σ	%	Σ	%	2019р. від 2018р.	2020р. від 2019р.
Активи									
1	Необоротні активи	918632	49,72	989038	51,40	1029989	50,91	1,68	-0,48
2	Оборотні активи	928784	50,27	934913	48,58	990737	48,97	-1,68	0,38
3	Витрати майбутніх періодів	170	0,009	212	0,01	2315	0,11	0,002	0,10
	Баланс	1847586	100	1924163	100	2023041	100	0	0
Пасиви									
1	Власний капітал	1255629	67,96	1306177	67,88	1353540	66,90	-0,08	-0,98
2	Забезпечення наступних витрат та платежів	54	0,003	400	0,02	2465	0,12	0,02	0,10
3	Довгострокові зобов'язання	43460	2,35	39538	2,055	55677	2,75	-0,29	0,69
4	Поточні зобов'язання	548293	29,68	577998	30,04	611245	30,21	0,36	0,18
5	Доходи майбутніх періодів	150	0,008	50	0,002	114	0,005	-0,01	0,003
	Баланс	1847586	100	1924163	100	2023041	100	0	0

В структурі активів частка необоротних активів в 2018 р. становила 49,72%, 2017- 51,4%, 2020 р. - 50,91%, частка оборотних активів в 2018 р. становила 50,27%, в 2019 р. – 48,58%, в 2020 р. – 48,97%. Можна зробити висновок, що частка необоротних та оборотних активів є приблизно однаковою, за аналітичний період абсолютне відхилення в сумі необоротних та оборотних активів в 2019 р. склало 1,68%, а в 2020 р. – 0,38-0,48%. Частка власного капіталу має тенденцію до зниження. В 2019р. частка власного капіталу зменшилась на 0,08%, а в 2020 р. на 0,98%. Сума частки довгострокових зобов'язань в 2019 р. зменшилась на 0,29% в порівнянні з

2018 р., а в 2020р. збільшилась на 0,69%. Сума частки поточних зобов'язань має тенденцію до збільшення. В 2019 р. частка зобов'язань зросла на 0,36%, а в 2020 р. на 0,18%. Загалом можна зробити висновок про те, що у підприємства поступово зменшується сума власного капіталу та зростають довгострокові та короткострокові зобов'язання.

Також при аналізі балансу підприємства необхідно проаналізувати чи є позитивним баланс підприємства. За період 2018-2020 рр. відбувалося збільшення валюти балансу, що є ознакою позитивного балансу. В 2019р. темпи приросту необоротних активів (7,66%) були вищі ніж темпи приросту оборотних активів (0,66%). В 2020 р. ситуація змінилася, темпи приросту оборотних активів стали вищі (5,97%), ніж темпи приросту необоротних активів (4,14%). Перевищення темпів приросту оборотних активів над темпами приросту необоротних активів також є ознакою позитивного балансу. Розмір власного капіталу підприємства перевищує розміри позикового капіталу, але темп приросту власного капіталу є нижчим ніж темп приросту позикового капіталу. Темпи зростання кредиторської заборгованості (18-20%) вище ніж темпи зростання дебіторської заборгованості (9%). Така зміна темпу є негативною ознакою та не характерна для позитивного балансу. Загалом можна зробити висновок, що баланс підприємства є позитивним.

За результатами виконаного горизонтального та вертикального аналізу балансу ПАТ „Мотор Січ” у 2018-2020 рр. побудуємо діаграму, що відображає динаміку зміни статей балансу за цей період (рисунок 2.6).

Проведемо вертикальний аналіз звіту про фінансові результати діяльності підприємства. Для аналізу використовуємо розділ II цієї звітної форми. Дані для аналізу приведені в таблиці 2.3.

За результатами аналізу даних таблиці можна зробити висновок, що за період 2018-2020 рр. загальна сума витрат по усім статтям елементів операційних витрат збільшилась в 2019 р. на 34188 тис.грн. (3,15%), а в 2020 р. – на 1567 тис.грн. (0,14%).

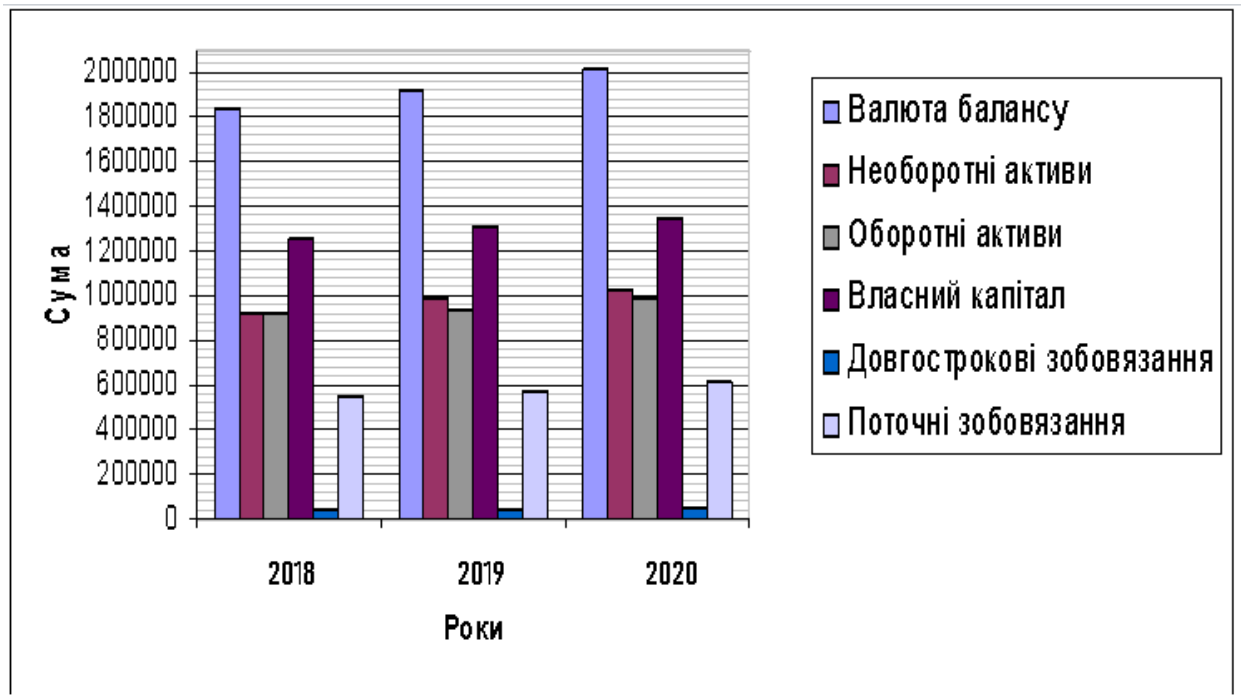

Рисунок 2.6 – Динаміка зміни статей балансу ПАТ „Мотор Січ”
у 2018-2020 рр.

Таблиця 2.3 - Вертикальний аналіз звіту про фінансові результати

№	Назва статті	2018	2019	2020	Абсолютне відхилення		Відносне відхилення	
					2019р. від 2018р.	2020р. від 2019р.	2019р. від 2018р.	2020р. від 2019р.
1	Матеріальні витрати	510744	523197	535309	12453	12112	2,44	2,31
2	Витрати на оплату праці	192685	228345	231049	35660	2704	18,51	1,18
3	Відрахування на соціальні заходи	68125	85113	86521	16988	1408	24,94	1,65
4	Амортизація	87159	87860	98253	701	10393	0,8	11,83
5	Інші операційні витрати	225739	194125	166075	-31614	-28050	-14,01	-14,45
	Разом	1084452	1118640	1120207	34188	1567	3,15	0,14

Зростання суми витрат в 2019 р. пов'язано зі зростанням матеріальних витрат (2,44%), витрат на оплату праці (18,51%) та відрахувань на соціальні

заходи (24,94%). Також в цей період відбулося зменшення інших операційних витрат (на 14,01%). За період 2020 р. матеріальні витрати збільшились на 2,31%, виплати оплати праці – 1,18%, відрахування на соціальні заходи - на 1,65%, амортизація зросла на 11,83% та зменшилася сума інших операційних витрат на 14,45%. Збільшення суми амортизаційних відрахувань та матеріальних витрат було пов'язано зі зростанням суми основних засобів.

За результатами виконаного вертикального аналізу звіту про фінансові результати побудуємо діаграму, що відображає динаміку зміни статей елементів витрат (рисунок 2.7)

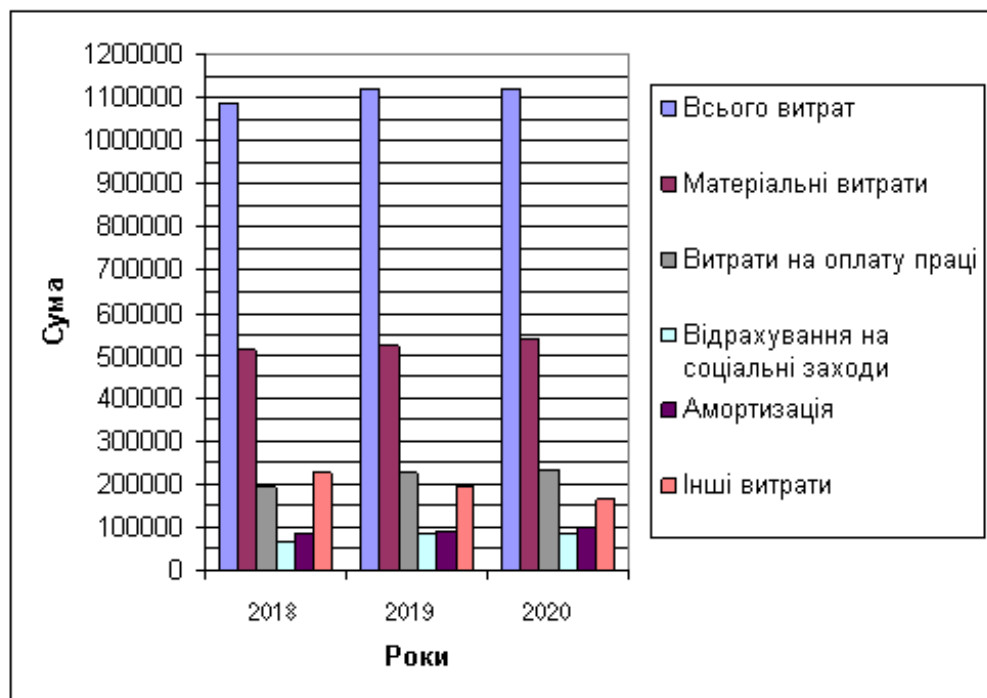

Рисунок 2.7 – Динаміка зміни статей елементів витрат звіту про фінансові результати ПАТ „Мотор Січ” у 2018-2020 рр.

Загалом за результатами проведеного горизонтального та вертикального аналізу Форми 1 „Баланс” та Форми 2 „Звіт про фінансові результати” можна зробити висновок що за період 2018-2020 рр. зросли обсяги господарської діяльності підприємства. Відбулися позитивні зміни в статтях активу балансу: зросла сума необоротних та оборотних активів при

чому в 2020 р. темпи зростання оборотних активів перевищили темпи зростання необоротних активів. Зросла сума власного капіталу підприємства, що відбулося за рахунок збільшення суми нерозподіленого прибутку. Розмір власного капіталу перевищує розміри позикового капіталу.

При аналізі було виявлено тенденцію до збільшення суми позикового капіталу: збільшилася сума довгострокових зобов'язань, а також короткострокових зобов'язань, що свідчить про недостатність власних коштів у підприємства. При аналізі структури балансу було виявлено що найбільшу частку в пасивах підприємства складає власний капітал. Співвідношення позикового та власного капіталу в структурі 1:2 тобто сума власного капіталу є в 2 рази більшою ніж сума позикового капіталу, що є нераціональним. Тому підприємство для покращення показників діяльності повинно збільшити суму позикового капіталу так щоб розміри позикового капіталу були більшими ніж розмір власного капіталу. При аналізі звіту про фінансові результати в 2020 р. було виявлено тенденцію до збільшення загальної суми витрат підприємства в порівнянні з 2019 р. Разом з тим відбулося збільшення витрат на амортизацію та матеріальних витрат, витрат на оплату праці та відрахувань на соціальні заходи, що пов'язано зі зростанням основних засобів. Загалом можна зробити висновок, що фінансовий стан підприємства є незадовільним, але в 2020 р. результати діяльності підприємства є кращими, ніж у 2019 р., тобто спостерігається тенденція до покращення фінансового стану.

2.3 Розрахунок основних показників продуктивності діяльності підприємства

Узагальнюючий, кінцевий результат роботи підприємства оцінюється рівнем ефективності його господарської діяльності. Прибуток та рентабельність є основними показниками ефективності роботи підприємства, які характеризують інтенсивність господарювання. Життєдіяльність

підприємства багато в чому залежить саме від того, якою мірою забезпечена фінансова віддача ресурсів та наскільки досягається рівень прибутковості в процесі формування витрат. Співвідносити витрати і доходи – головне завдання кожного учасника господарської діяльності [16, с.287-289].

Кінцевим позитивним результатом господарської діяльності підприємства є прибуток. Прибуток – це та частина виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу та комерційну діяльність підприємства. Прибуток є основним джерелом фінансування розвитку підприємства, удосконалення його матеріально-технічної бази, забезпечення всіх форм інвестування. За рахунок прибутку виконується також частина зобов'язань підприємства перед бюджетом, банками та іншими підприємствами. Таким чином, можна сказати, що показники прибутку є найважливішими для оцінки виробничої та фінансової діяльності підприємства. Вони характеризують ступінь його ділової активності та фінансового благополуччя [41, с.39].

Тому при визначенні ефективності діяльності підприємства необхідно виконати аналіз прибутку (таблиця 2.4). Для аналізу прибутку необхідно використовувати дані Форми №2 „Звіт про фінансові результати”.

За результатами виконаного аналізу можна зробити висновок, що за період 2018-2020 рр. фінансові результати діяльності підприємства погіршилися. Сума чистого прибутку в 2019 р. в порівнянні з 2018 р. зменшилася на 64402 тис.грн. (54,75%). Зменшення суми чистого прибутку пов'язане зі зменшенням всіх показників фінансових результатів діяльності підприємства. Чистий дохід від реалізації продукції зменшився на 72271 тис.грн. (6,26%), сума валового прибутку зменшилася на 88779 тис.грн. (18,47%), що пов'язано зі зростанням собівартості продукції та інших вирахувань з доходу. Фінансовий результат від операційної діяльності зменшився на 64268 тис.грн. (44,71%), що пов'язано зі зменшенням фінансового результату від іншої операційної діяльності.

Таблиця 2.4- Аналіз показників прибутку підприємства

Показник	2018р.	2019р.	2020р.	Абсолютне відхилення		Відносне відхилення	
				2019р. від 2018р.	2020р. від 2019р.	2019р. від 2018р.	2020р. від 2019р.
1. Дохід (виручка) від реалізації продукції	1195885	1122904	1133713	-72981	10809	-6,11	0,96
2. Чистий дохід (виручка) реалізації продукції	1155390	1083119	1090372	-72271	7253	-6,26	0,67
3. Валовий прибуток від реалізації продукції	480662	391883	363764	-88779	-28119	-18,47	-7,18
4. Фінансовий результат від іншої операційної діяльності Ф.2 (ряд.060) - (ряд.090)	-50469	-65128	-33805	-14659	-31323	-29,05	48,09
5. Фінансовий результат від операційної діяльності	143732	79464	115017	-64268	35553	-44,71	44,74
6. Фінансовий результат від участі в капіталі Ф.2 (ряд.110)- (ряд.150)	42083	12518	-1168	-29565	-13686	-70,25	-90,67
7. Фінансовий результат від фінансової діяльності Ф.2 (ряд.120) - (ряд.140)	-19639	-19384	-24867	-255	-5483	-1,3	-28,29
8. Фінансовий результат від іншої звичайної діяльності Ф.2 (ряд.130) - (ряд.160)	2600	-1995	-3019	-4595	-1024	-76,73	-51,33
9. Фінансовий результат від звичайної діяльності	168776	70603	85963	-98173	15360	-58,17	21,76
10.Чистий прибуток	117619	53217	49384	-64402	-3833	-54,75	-7,19

Також відбулося зменшення фінансового результату від звичайної діяльності на 98173 тис.грн. (58,17%), що пов'язано зі зменшенням фінансового результату від участі в капіталі на 29565 тис.грн., фінансового результату від фінансової діяльності на 255 тис.грн., фінансового результату

від іншої звичайної діяльності зменшилася на 4595 тис.грн., що й призвело до зменшення суми чистого прибутку підприємства. В 2020 р. в порівнянні з 2019р. сума чистого прибутку зменшилася на 3833 тис.грн. (7,19%). Зменшення суми чистого прибутку пов'язане зі зменшенням суми валового прибутку на 28119 тис.грн. (7,18%), суми фінансового результату від участі в капіталі на 13686 тис.грн. (90,67%), суми фінансового результату від фінансової діяльності на 5483 тис.грн. (28,29%), фінансового результату від іншої звичайної діяльності на 1024 тис.грн. (51,33%). Також в 2020 р. відбулося збільшення таких показників як дохід (виручка) від реалізації продукції на 10809 тис.грн. (0,96%), фінансового результату від операційної діяльності на 35553 тис.грн. (44,74%). Зростання таких показників є позитивним для підприємства і свідчить про те що підприємство в 2020 р. збільшило свої доходи за рахунок збільшення обсягів виробництва та продажу продукції.

Загалом можна зробити висновок, що за період 2018-2020 рр. відбулося погіршення показників фінансових результатів діяльності підприємства, але показники 2020 р. в порівнянні з показниками 2019 р. є значно кращими, що свідчить про поліпшення показників результатів діяльності підприємства.

Водночас абсолютна сума прибутку не характеризує рівня ефективності господарської діяльності. Щоб зробити висновок про рівень ефективності господарювання, отриманий прибуток необхідно порівняти з понесеними витратами або активами, які забезпечують підприємницьку діяльність. Таке порівняння, тобто співвідношення прибутку з понесеними витратами характеризує таке поняття рентабельність, яка вимірюється у відсотках.

Показники рентабельності розраховуються в коефіцієнтах або у відсотках та показують частку прибутку в кожній грошовій одиниці витрат, або долю товарної продукції в її собівартості, тобто скільки копійок прибутку одержує підприємство при понесених витратах (вкладених активах, ресурсах) в його господарську діяльність у розмірі 1 гривні [42, с.240].

Рентабельність має кілька модифікованих форм залежно від того, які саме прибуток і ресурси (витрати) використовують у розрахунках.

Розрахуємо основні показники рентабельності діяльності підприємства в 2018-2020 рр.

1. Рентабельність активів. Показник визначається як відношення прибутку до середньорічної вартості всіх активів. Даний показник можна розрахувати за формулою 1.9. Розрахуємо рентабельність активів підприємства за 2018-2020 рр.:

$$P_a^{2018} = \frac{168776}{(1695839 + 1847586) / 2} \cdot 100\% = 9,53\%,$$

$$P_a^{2019} = \frac{70603}{(1847586 + 1924163) / 2} \cdot 100\% = 3,74\%,$$

$$P_a^{2020} = \frac{85963}{(1924163 + 2023041) / 2} \cdot 100\% = 4,36\%$$

Рентабельність активів відбиває скільки прибутку приходить на 1 грн. активів і характеризує ефективність управління підприємством. За даними виконаних розрахунків видно, що в 2019 році в порівнянні з 2018 р. рентабельність активів знизилася на 5,79%. Таке зниження рентабельності є негативним для підприємства, тому що свідчить про те, що підприємство одержувало в 2019 році на 1 грн. активів менше прибутку, ніж у 2018 році. В 2020 р. рентабельність зросла в порівнянні з 2019 р. на 0,62%. Також можна сказати, що зниження рентабельності в 2019 та 2020 рр. було наслідком зниження ефективності використання майна підприємства й ефективності керування підприємством.

2. Рентабельність власного капіталу. Розраховується як відношення прибутку до середньорічної вартості власного капіталу. Даний показник можна розрахувати по формулі 1.10. Розрахуємо рентабельність власного капіталу підприємства за 2018- 2020 рр.:

$$P_{вк}^{2018} = \frac{117619}{(1143674 + 1255629) / 2} \cdot 100\% = 9,8\%,$$

$$P_{\text{вк}}^{2019} = \frac{53217}{(1255629 + 1306177) / 2} \cdot 100\% = 4,15\%,$$

$$P_{\text{вк}}^{2020} = \frac{49384}{(1306177 + 1353540) / 2} \cdot 100\% = 3,71\%.$$

Рентабельність власного капіталу відображає величину отриманого прибутку на 1 грн. капіталу власників. З виконаних розрахунків видно, що в 2019 р. в порівнянні з 2018 р. рентабельність власного капіталу знизилася на 5,65%, а в 2020 р. в порівнянні з 2019 р. – на 0,44%. Зниження рентабельності є негативною тенденцією для підприємства й означає, що за період 2018-2020 рр. на 1 грн. власного капіталу знизилась величина прибутку. Зниження даного показника свідчить про зниження ефективності використання активів, створених за рахунок власних коштів підприємства.

3. Рентабельність продажів. Визначається як відношення валового прибутку до суми чистого доходу від реалізації. Даний показник можна розрахувати за формулою 1.12. Розрахуємо рентабельність продажів підприємства за 2018-2020 рр.:

$$P_n^{2018} = \frac{117619}{1155390} \cdot 100\% = 10,18\%,$$

$$P_n^{2019} = \frac{53217}{1083119} \cdot 100\% = 4,91\%,$$

$$P_n^{2020} = \frac{49384}{1090372} \cdot 100\% = 4,53\%.$$

Рентабельність продажів характеризує розмір прибутку на кожен гривню реалізації продукції (робіт, послуг). З виконаних розрахунків видно, що в 2019 році рентабельність продажів знизилася на 5,27% в порівнянні з 2018 роком, а в 2020 році в порівнянні з 2019 р. – на 0,38%. Зниження даного показника є негативною тенденцією для підприємства і свідчить про зниження розміру чистого прибутку на кожен гривню реалізації продукції.

4. Рентабельність продукції. Визначається як відношення валового прибутку до собівартості реалізації. Даний показник можна розрахувати по формулі 1.8. Розрахуємо рентабельність продукції підприємства за 2018-2020 рр.:

$$P_{np}^{2018} = \frac{480662}{674728} \cdot 100\% = 71,24\%,$$

$$P_{np}^{2019} = \frac{391883}{691236} \cdot 100\% = 56,69\%,$$

$$P_{np}^{2020} = \frac{363764}{726608} \cdot 100\% = 50,06\%.$$

Рентабельність продукції показує, скільки прибутку було отримано в розрахунку на 1 грн. понесених витрат. З виконаних розрахунків видно, що в 2019 р. в порівнянні з 2018 р. спостерігалось зниження рентабельності на 14,55%, а в 2020 р. в порівнянні з 2019р. на 6,63%. Ця тенденція є негативною для підприємства і свідчить про те, що на підприємстві знижується ефективність витрат на виробництво продукції і її збут.

5. Чиста рентабельність підприємства. Показник визначається як відношення чистого прибутку до середньорічної вартості майна підприємства. Чисту рентабельність підприємства можна розрахувати за формулою:

$$P_{\text{ч}} = \frac{\Phi.2(\text{стр}1165)}{\Phi.1(\text{стр}1095 + \text{стр}1200) : 2} \cdot 100\% \cdot \quad (2.3)$$

Розрахуємо чисту рентабельність підприємства за 2018-2020 рр.:

$$P_{\text{ч}}^{2018} = \frac{117619}{(1695839 + 1847586) / 2} \cdot 100\% = 6,64\%,$$

$$P_{\text{ч}}^{2019} = \frac{53217}{(1847586 + 1924163) / 2} \cdot 100\% = 2,82\%,$$

$$P_{\text{ч}}^{2020} = \frac{49384}{(1924163 + 2023041) / 2} \cdot 100\% = 2,5\%.$$

З виконаних розрахунків видно, що в 2019 році чиста рентабельність підприємства знизилася в порівнянні з 2018 роком на 3,82%, а в 2020 році в порівнянні з 2019 роком на 0,32%. Це є негативною тенденцією для підприємства. Зниження даного показника зв'язане з тим, що за період 2018-

2020 рр. знизилася сума чистого прибутку підприємства і збільшилася середньорічна вартість майна підприємства і свідчить про те, що майно підприємства стало використовуватися менш ефективно [43, с.213-218].

Для розрахунку ефективності діяльності підприємства, крім показників прибутку та рентабельності, необхідно розрахувати показники ефективності використання праці (персоналу), виробничих фондів та фінансових ресурсів.

Розрахуємо показники ефективності діяльності ПАТ „Мотор Січ” в 2018-2020 рр.

1 Фондовіддача. Даний показник характеризує ефективність використання основних засобів і його розрахунок здійснюється за формулою з таблиці 1.2. Розрахуємо фондовіддачу основних засобів підприємства за 2018-2020 рр.:

$$\Phi_{\text{отд.}}^{2018} = \frac{1155390}{(828290 + 918632) / 2} = 1,32 \text{ грн./грн.},$$

$$\Phi_{\text{отд.}}^{2019} = \frac{1083119}{(918632 + 989038) / 2} = 1,14 \text{ грн./грн.},$$

$$\Phi_{\text{отд.}}^{2020} = \frac{1090372}{(989038 + 1029989) / 2} = 1,08 \text{ грн./грн.}$$

Фондовіддача показує суму продажу, що одержує підприємство з 1 грн. засобів, вкладених в основні засоби. З виконаних розрахунків видно, що в 2019 році в порівнянні з 2018 роком фондовіддача підприємства знизилася на 0,18 грн./грн., а в 2020 році в порівнянні з 2019 роком – на 0,06 грн./грн. Це свідчить про те, що сума прибутку на 1 грн. засобів, вкладених в основні засоби зменшилася. Дана тенденція є негативною для підприємства.

2. Фондомісткість – показник, обернений до фондовіддачі. Він показує, скільки в середньому (за вартістю) використовується на підприємстві основних виробничих засобів для випуску продукції вартістю 1 грн (формула з таблиці 1.2). Розрахуємо фондомісткість основних засобів підприємства за 2018-2020 рр.:

$$\Phi_{\text{містк.}}^{2018} = \frac{(828290 + 918632) / 2}{1155390} = 0,76 \text{ грн./грн.},$$

$$\Phi_{\text{містк.}}^{2019} = \frac{(918632 + 989038) / 2}{1083119} = 0,88 \text{ грн./грн.},$$

$$\Phi_{\text{містк.}}^{2020} = \frac{(989038 + 1029989) / 2}{1090372} = 0,93 \text{ грн./грн.}$$

З виконаних розрахунків видно, що в 2019 р. в порівнянні з 2018 р. фондомісткість підприємства збільшилася на 0,12 грн./грн., а в 2020 р. в порівнянні з 2019 р. – на 0,05 грн./грн. Збільшення фондомісткості є негативним для підприємства і свідчить про те, що для виробництва продукції на 1 грн. кожного року потрібно витратити більшу кількість основних засобів [44, с.52].

3. Матеріаломісткість – показник витрат усіх матеріальних ресурсів у грошовому виразі на обсяг виготовленої продукції (в грошовому і натуральному виразі) [45, с.155]. Даний показник можна розрахувати за формулою з таблиці 1.2. Розрахуємо матеріаломісткість продукції підприємства в 2018-2020 рр.:

$$M_{\text{містк.}}^{2018} = \frac{510744}{1155390} = 0,44 \text{ грн./грн.},$$

$$M_{\text{містк.}}^{2019} = \frac{523197}{1083119} = 0,48 \text{ грн./грн.},$$

$$M_{\text{містк.}}^{2020} = \frac{535309}{1090372} = 0,49 \text{ грн./грн.}$$

З виконаних розрахунків видно, що в 2019 р. в порівнянні з 2018 р. матеріаломісткість продукції зросла на 0,04 грн., а в 2020 р. в порівнянні з 2019 р. – на 0,01 грн. Така тенденція є негативною для підприємства і свідчить про те, що за період 2018-2020 рр. сума матеріальних витрат на одиницю продукції збільшилася і свідчить про те, що матеріальні ресурси на підприємстві використовуються нераціонально.

4. Продуктивність праці – це показник ефективності праці, її результативності, що характеризується співвідношенням обсягу продукції та кількості праці, витраченої на виробництво цього обсягу. Продуктивність праці характеризують 2 показники: виробіток та трудомісткість.

Виробіток – це прямий показник рівня продуктивності праці, що визначається відношенням обсягу виробництва продукції до витрат праці на випуск відповідного обсягу продукції. На підприємстві виробіток може визначатися різними способами залежно від того, якими одиницями вимірюються обсяг продукції і затрати праці [46, с.190]. Розрахуємо виробіток підприємства за 2018-2020 рр.:

$$B^{2018} = \frac{1155390}{192685} = 5,99 \text{ грн./грн.},$$

$$B^{2019} = \frac{1083119}{228345} = 4,74 \text{ грн./грн.},$$

$$B^{2020} = \frac{1090372}{231049} = 4,71 \text{ грн./грн.}$$

З виконаних розрахунків видно, що в 2019 р. в порівнянні з 2018 р. виробіток зменшився на 1,25 грн., а в 2020 р. в порівнянні з 2019 р. – на 0,03 грн. Дані розрахунків свідчать, що на підприємстві за період 2018-2020 рр. збільшилися трудові витрати, і для випуску певного обсягу продукції в 2020 р. сума трудових витрат є більшою, ніж в 2018 р.

Трудомісткість – це обернений показник рівня продуктивності праці, що характеризується кількістю робочого часу, витраченого на виробництво одиниці продукції і розраховується за формулою [47, с.204]:

$$T_{\text{міст.}} = \frac{\Phi.2\text{стр.}1165}{\Phi.2\text{стр.}2000}. \quad (2.5)$$

Розрахуємо трудомісткість підприємства за 2018-2020 рр.:

$$T_{\text{міст}}^{2018} = \frac{192685}{1155390} = 0,17 \text{ грн./грн.},$$

$$T_{\text{міст}}^{2019} = \frac{228345}{1083119} = 0,211 \text{ грн./грн.},$$

$$T_{\text{міст}}^{2020} = \frac{231049}{1090372} = 0,212 \text{ грн./грн.}$$

За результатами виконаних розрахунків можна зробити висновок, що в 2019р. в порівнянні з 2018р. трудомісткість збільшилася на 0,041 грн./грн., а в

2020р. в порівнянні з 2019р. – на 0,001 грн/грн. Збільшення трудомісткості є негативним для підприємства і свідчить про збільшення витрат праці на виробництво одиниці продукції.

5. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів і тривалість обороту оборотних коштів. Коефіцієнт оборотності розраховується як відношення суми продажу до середньорічної вартості оборотних коштів:

$$\text{Коб. OC} = \frac{\Phi.2(\text{стр.2000})}{\Phi.1(\text{стр.2515})}. \quad (2.6)$$

Тривалість обороту оборотних коштів розраховується як відношення кількості календарних днів періоду і коефіцієнта оборотності оборотних коштів [48, с.149]:

$$\text{Доб} = 365 / \text{Коб. OC}. \quad (2.7)$$

Розрахуємо коефіцієнт оборотності і тривалість обороту оборотних коштів підприємства в 2018-2020 рр.

Коефіцієнт оборотності визначає кількість оборотів, що виконують оборотні кошти протягом звітного періоду.

$$\text{Коб. OC}_{2018} = \frac{1155390}{(867455 + 928784) / 2} = 1,29 \text{ об.},$$

$$\text{Коб. OC}_{2019} = \frac{1083119}{(928784 + 934913) / 2} = 1,16 \text{ об.},$$

$$\text{Коб. OC}_{2020} = \frac{1090372}{(934913 + 990737) / 2} = 1,13 \text{ об.}$$

Тривалість обороту оборотних коштів характеризується кількістю днів, на протяг яких оборотні кошти проходять усі стадії одного кругообігу засобів.

$$\text{Доб.2018} = 365 / 1,29 = 283 \text{ дн.},$$

$$\text{Доб.2019} = 365 / 1,16 = 315 \text{ дн.}$$

$$\text{Доб.2020} = 365 / 1,13 = 323 \text{ дн.}$$

З виконаних розрахунків можна зробити висновок про те, що коефіцієнт оборотності оборотних коштів у 2019 році у порівнянні з 2018р. знизився на 0,13 об. і тривалість одного обороту оборотних засобів збільшилася на 32 дні. В 2020 році у порівнянні з 2019 роком коефіцієнт оборотності оборотних коштів зменшився на 0,03 об. і тривалість одного обороту збільшилася на 8 днів. Зміна показників, що відбулася, є негативною для підприємства. Така тенденція зміни показників зв'язана з тим, що в 2019 році збільшилася сума запасів та дебіторської заборгованості підприємства і зменшився чистий дохід від реалізації продукції.

6. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості та період погашення дебіторської заборгованості.

Коефіцієнт оборотності розраховується як відношення чистого доходу від реалізації продукції до суми середньої дебіторської заборгованості.

Період погашення дебіторської заборгованості відображає середній період погашення дебіторської заборгованості.

Розрахуємо коефіцієнт оборотності та період погашення дебіторської заборгованості підприємства в 2018-2020 рр.:

$$K_{ДЗ}^{2018} = \frac{1155390}{110869 + 9705 + 89372 + 6 + 1438 + 31246} = 4,76 \text{ об.},$$

$$K_{ДЗ}^{2019} = \frac{1083119}{60614 + 12808 + 80268 + 1696 + 23956} = 6,03 \text{ об.},$$

$$K_{ДЗ}^{2020} = \frac{1090372}{69005 + 17408 + 78952 + 4121 + 27547} = 5,53 \text{ об.}$$

Період погашення дебіторської заборгованості характеризує період інкасації дебіторської заборгованості, тобто період її погашення:

$$Д_{ДЗ}^{2018} = 365 / 4,76 = 77 \text{ дн.},$$

$$Д_{ДЗ}^{2019} = 365 / 6,03 = 61 \text{ дн.},$$

$$Д_{ДЗ}^{2020} = 365 / 5,53 = 66 \text{ дн.}$$

За результатами розрахунків можна зробити висновок, що в 2019 р. в порівнянні з 2018 р. коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості збільшився на 1,27 об., а період погашення заборгованості зменшився на 16 дн. Така зміна показників є позитивною для підприємства і свідчить про прискорення погашення дебіторської заборгованості. В 2020 р. в порівнянні з 2019 р. коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості зменшився на 0,5 об., а період погашення заборгованості збільшився на 5 дн.

Зменшення показника оборотності заборгованості пов'язане зі зростанням суми дебіторської заборгованості і свідчить про вилучення з обороту коштів підприємства, що значно впливає на результати діяльності.

Отримані результати розрахунків показників ефективності зведемо у таблицю:

Таблиця 2.4 - Зведена таблиця показників ефективності діяльності ПАТ „Мотор Січ” за 2018-2020 рр.

№	Найменування показника	Розрахункові значення показника			Динаміка показників
		2018р.	2019р.	2020р.	
1	Рентабельність активів, %	9,53	3,74	4,36	збільшення
2	Рентабельність власного капіталу, %	9,8	4,15	3,71	зменшення
3	Рентабельність продажів, %	10,18	4,91	4,53	зменшення
4	Рентабельність продукції, %	71,24	56,69	50,06	зменшення
5	Чиста рентабельність підприємства, %	6,64	2,82	2,5	зменшення
6	Фондовіддача, грн/грн	1,32	1,14	1,08	зменшення
8	Фондомісткість, грн/грн	0,76	0,88	0,93	збільшення
9	Матеріаломісткість, грн/грн	0,44	0,48	0,49	збільшення
10	Виробіток, грн/грн	5,99	4,74	4,71	зменшення
11	Трудомісткість, грн/грн	0,17	0,211	0,212	збільшення
12	Коефіцієнт оборотності оборотних коштів, об.	1,29	1,116	1,13	зменшення
13	Тривалість обороту оборотних коштів, дн.	383	315	323	збільшення
14	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, об.	4,76	6,03	5,53	зменшення
15	Період погашення дебіторської заборгованості, дн.	77	61	66	збільшення

За даними таблиці можна зробити висновок про те, що динаміка зміни основних показників ефективності діяльності підприємства за 2018-2020 рр. не відповідає нормативній динаміці. Це свідчить про зниження ефективності діяльності ПАТ „Мотор Січ” в цей період.

При визначенні продуктивності діяльності необхідно розрахувати загальну ефективність діяльності підприємства. Ефективність – це здатність забезпечувати результативність (ефект) процесу, проекту тощо, яку обчислюють як відношення ефекту (результату) до витрат, що забезпечили цей результат [50, с.160].

Ефективність діяльності підприємства можна визначити за формулою:

$$E = \frac{\Phi 2(\text{стр.2000})}{\Phi 2(\text{стр.2050} + \text{стр.1090} + \text{стр.1090})} \cdot 100\% . \quad (2.8)$$

Розрахуємо загальну ефективність діяльності підприємства за період 2018-2020рр.

$$E^{2018} = \frac{1155390}{1657748} \cdot 100\% = 69,69\% ,$$

$$E^{2019} = \frac{1083119}{1672998} \cdot 100\% = 64,74\% ,$$

$$E^{2020} = \frac{1090372}{1619164} \cdot 100\% = 67,34\% .$$

Представимо динаміку зміни ефективності у вигляді графіку:

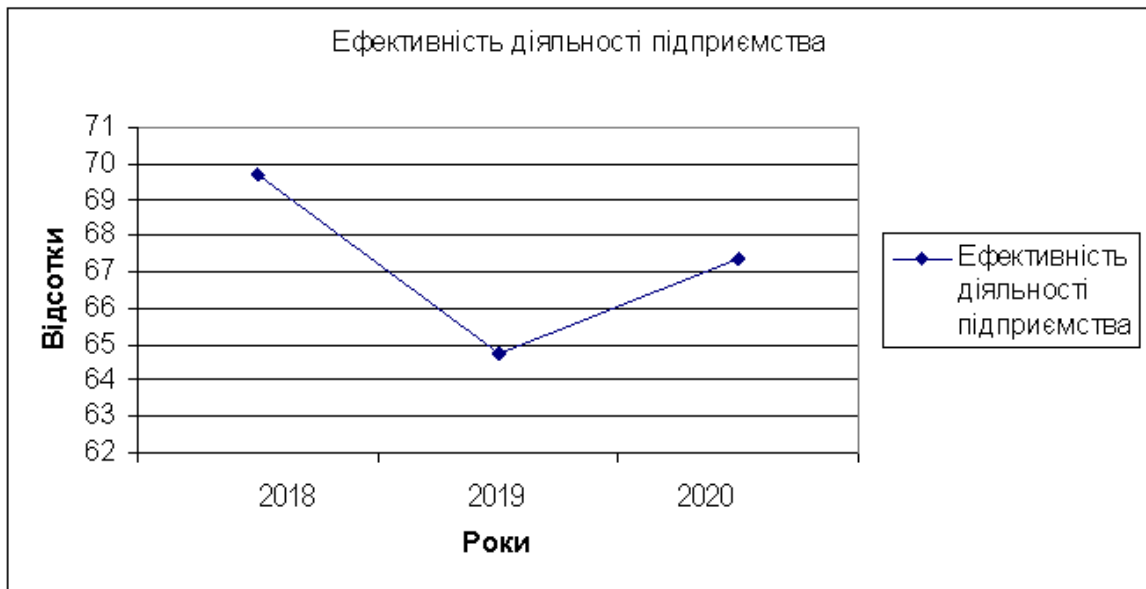

Рисунок 2.8 – Динаміка зміни показників ефективності діяльності підприємства в 2018-2020 рр.

За результатами виконаних розрахунків можна зробити висновок, що ефективність підприємства має тенденцію до зміни. В 2018 р. рівень ефективності становив 69,69%, в 2019 р. 64,74%, а в 2020 р. – 67,34%.

Також про зниження рівня ефективності діяльності підприємства свідчать розраховані показники прибутку та рентабельності, показники ефективності використання праці (персоналу), виробничих фондів та фінансових ресурсів.

При аналізі продуктивності діяльності підприємства необхідним є визначення не тільки загальної ефективності діяльності, але й розрахунок основних показників продуктивності окремих структурних підрозділів. Так як місцем проходження переддипломної практики на ПАТ „Мотор Січ” був механічний цех, то необхідно розрахувати основні показники ефективності діяльності для даного цеху.

Для виконання аналізу ефективності необхідно провести аналіз основних техніко-економічних показників діяльності цеху. Дані аналізу можна представити у вигляді таблиці 2.5.

За даними розрахованими в таблиці можна зробити висновок, що за період 2018-2020 рр. результати діяльності цеху покращились. Об'єм випуску продукції зріс в 2019 р. 174949 грн. (9,52%), а в 2020 р. на 88070 грн. (4,38%). Матеріальні витрати цеху зросли в 2019 р. на 10993 грн. (2,21%), а в 2020 р. 5146 грн. (1,01%).

Сума основних виробничих фондів збільшилась в 2019 р. на 34933 грн. (3,63%), в 2020 р. на 23251 грн. (2,33%) при цьому сума амортизації в 2019 р. зросла на 7478 грн. (6,33%), а в 2020 р. – на 5385 грн. (4,29%). Збільшення суми основних виробничих фондів та суми амортизації пов'язано із закупівлею нового обладнання для цеху. Сума оборотних коштів в 2019 р. зросла на 8062 грн. (4,92%), а в 2020 р. – на 1841 грн. (1,07%), що пов'язане зі зростанням суми грошових коштів та кількості виробничих запасів.

Собівартість продукції в 2019 р. збільшилася на 10390 грн. (1,16%), а в 2020 р. – на 7944 грн. (0,88%). Збільшення собівартості пов'язане зі зростанням суми матеріальних витрат та витрат на оплату праці. Сума прибутку підприємства в 2019 р. збільшилася на 164559 грн. (17,51%), а в 2020 р. – на 80126 грн. (7,26%).

Таблиця 2.5 – Аналіз основних техніко-економічних показників діяльності механічного цеху

Назва показника	Значення показників			Абсолютне відхилення		Відносне відхилення	
	2018р.	2019р.	2020р.	2019р. від 2018р.	2020р. від 2019р.	2019р. від 2018р.	2020р. від 2019 р.
1.Обсяг випуску продукції, грн.	1837018	2011967	2100037	174949	88070	9,52	4,38
2.Виробничий персонал, люд.	64	67	69	3	2	4,69	2,99
3.Матеріальні витрати,грн.	496348	507341	512487	10993	5146	2,21	1,01
4.Амортизація, грн.	118111	125589	130974	7478	5385	6,33	4,29
5.Собівартість РП, грн.	897452	907842	915786	10390	7944	1,16	0,88
6. Основні виробничі	961916	996849	1020100	34933	23251	3,63	2,33

фонди, грн.							
7.Оборотні кошти,грн.	164007	172069	173910	8062	1841	4,92	1,07
8.Прибуток (стр.1-стр.7), грн.	939566	1104125	1184251	164559	80126	17,51	7,26
9. Продуктивність праці (стр.1/стр.2), грн./грн.	28703	30029	30054	1326	25	4,62	0,08
10.Матеріаловід-дача (стр.1/стр.3), грн./грн.	3,7	3,96	4,09	0,26	0,13	7,03	3,28
11.Фондовіддача (стр.1 / стр.5), грн./грн.	1,9	2,0	2,05	0,1	0,05	5,26	2,5
12.Оборотність оборотних коштів (стр.1/стр.6), грн./грн.	11,2	11,7	12,07	0,5	0,6	4,46	5,13

Аналіз показників ефективності діяльності цеху свідчить про те, що результати роботи цеху за 2018-2020рр. є позитивними. Продуктивність праці в 2019 р. зросла на 1326 грн. (4,62%), а в 2020 р. на 25 грн. (0,08%). Зростання продуктивності праці свідчить про те, що в цеху знизилися витрати праці на виробництво одиниці продукції. Матеріаловіддача в 2019 р. зросла на 0,26 грн. (7,03%), а в 2020 р. на 0,13 грн. (3,28%). Збільшення матеріаловіддачі свідчить про те, знизились витрати матеріальних ресурсів для виробництва одиниці продукції. Фондовіддача зросла в 2019 р. на 0,1 грн. (5,26%), в 2020 р. –на 0,05 грн. (2,5%). Зростання фондовіддачі свідчить про зростання віддачі кожної гривні вкладеної в основні виробничі фонди. Оборотноість оборотних коштів в 2019 р. зросла на 0,5 об. (4,46%), а в 2020 р. на 0,6 об. (5,13%). Даний показник характеризує кількість оборотів обігових коштів за період. Зростання даного показника є позитивною тенденцією для підприємства і свідчить про те, що кількість оборотів обігових коштів збільшилася за період.

Розрахуємо ефективність діяльності цеху за 2018-2020 рр.

$$E^{2018} = \frac{939566}{1198793} \cdot 100\% = 78,38\%,$$

$$E^{2019} = \frac{1104125}{1358907} \cdot 100\% = 81,25\%,$$

$$E^{2020} = \frac{1184251}{1433304} \cdot 100\% = 82,62\%.$$

Представимо динаміку зміни ефективності у вигляді рисунку:

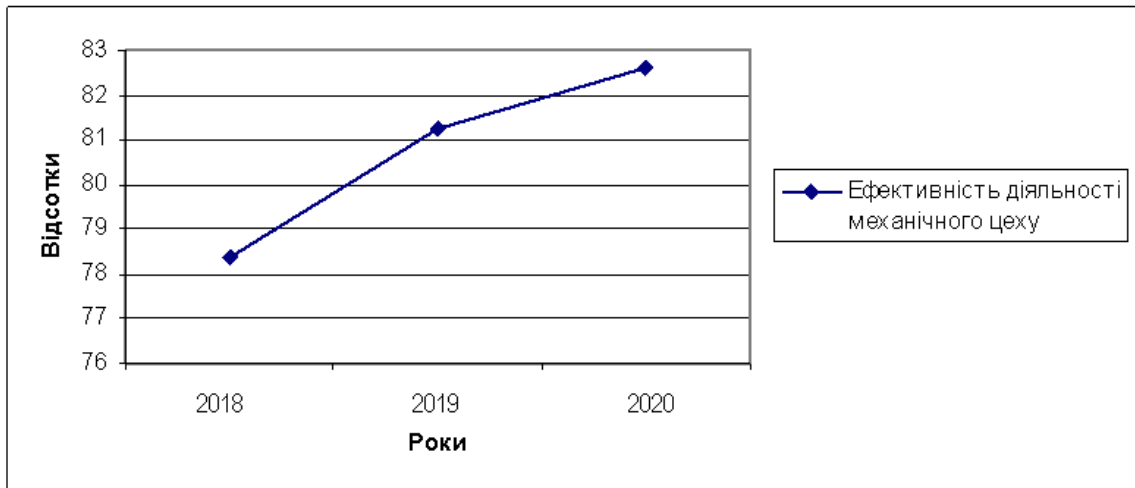

Рисунок 2.9 – Динаміка зміни показників ефективності діяльності механічного цеху в 2018-2020 рр.

За результатами виконаних розрахунків можна зробити висновок ,що ефективність діяльності цеху в 2019 р. зросла на 2,87% , а в 2020 р. зросла на 1,37%. За результатами виконаного аналізу можна зробити висновок про те, що ефективність діяльності підприємства за період 2018-2020 рр. збільшилася про що свідчить зростання всіх розрахованих показників, але темпи зростання показників в 2020 р. зменшилися в порівнянні з 2019 р.

3 ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ

ПАТ „МОТОР СІЧ”

3.1 Основні шляхи підвищення продуктивності діяльності підприємства

Проблема визначення ефективності діяльності підприємства та пошуку шляхів її підвищення є складною і такою, що важко формалізується. Адже будь-яке підприємство – це складна система, яку важко спростити, не втративши при цьому її суттєвих характеристик [51, с.169].

Рівень ефективності діяльності залежить від багатьох чинників. Тому для практичного розв'язання завдань управління ефективністю важливого значення набуває класифікація чинників її зростання за певними ознаками. Класифікацію чинників зростання ефективності (продуктивності) виробничо-економічних та інших систем діяльності доцільно здійснювати за трьома ознаками:

- 1) видами витрат і ресурсів (джерелами підвищення);
- 2) напрямками розвитку та вдосконалення виробництва (діяльності);
- 3) місцем реалізації в системі управління виробництвом (діяльністю).

Групування чинників за першою ознакою уможлиблює достатньо чітке визначення джерел підвищення ефективності: зростання продуктивності праці і зниження зарплатомісткості продукції (економія затрат живої праці), зниження фондомісткості та матеріаломісткості виробництва (економія затрат уречевленої праці), а також раціональне використання природних ресурсів (економія затрат суспільної праці). Активне використання цих джерел підвищення ефективності виробництва (діяльності) передбачає здійснення комплексу заходів, які за змістом характеризують основні напрями розвитку та вдосконалення виробничо-комерційної діяльності суб'єктів господарювання (друга класифікаційна ознака). Визначальними напрямками є: 1) прискорення науково-технічного та організаційного прогресу (підвищення техніко-технологічного рівня виробництва; удоскона-

лення структури виробництва, організаційних систем управління, форм і методів організації діяльності, її планування та мотивації); 2) підвищення якості й конкурентоспроможності продукції; 3) усебічний розвиток та вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання.

Практично найбільш важливою треба вважати класифікацію чинників ефективності за місцем реалізації в системі управління діяльністю (третя ознака групування чинників). Особливо важливим є виокремлювання внутрішніх (внутрішньогосподарських) і зовнішніх (народногосподарських) чинників, а також поділ низки внутрішніх чинників на так звані тверді і м'які.

Класифікація внутрішніх чинників на «тверді» і «м'які» є досить умовною, але широко використовуваною в зарубіжній практиці господарювання. Специфічну назву цих груп чинників запозичено з комп'ютерної термінології, відповідно до якої сам комп'ютер називається «твердим товаром», а програмне забезпечення — «м'яким товаром». За аналогією «твердими» чинниками називають ті, які мають фізичні параметри і піддаються вимірюванню, а «м'якими» — ті, що їх не можна фізично відчутти, але вони мають істотне значення для економічного управління діяльністю трудових колективів.

Можливі напрямки реалізації внутрішніх і зовнішніх чинників підвищення ефективності діяльності підприємств та організацій неоднакові за мірою впливу, ступенем використання та контролю. Тому для практики господарювання, для керівників і відповідних спеціалістів (менеджерів) суб'єктів підприємницької чи інших видів діяльності важливим є детальне знання масштабів дії, форм контролю та використання найбільш істотних внутрішніх і зовнішніх чинників ефективності на різних рівнях управління діяльністю трудових колективів. Той чи інший суб'єкт господарювання може й мусить постійно контролювати процес використання внутрішніх чинників через розробку та послідовну реалізацію власної програми підвищення ефективності діяльності, а також ураховувати вплив на неї зовнішніх чинників. У зв'язку з цим виникає необхідність конкретизації напрямків дії та

використання головних внутрішніх і зовнішніх чинників підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання.

1. Технологія. Технологічні нововведення, особливо сучасні форми автоматизації та інформаційних технологій, справляють найістотніший вплив на рівень і динаміку ефективності виробництва продукції (надання послуг). За принципом ланцюгової реакції вони спричиняють суттєві (нерідко докорінні) зміни в технічному рівні та продуктивності технологічного устаткування, методах і формах організації трудових процесів, підготовці та кваліфікації кадрів тощо.

2. Устаткуванню належить провідне місце в програмі підвищення ефективності передовсім виробничої, а також іншої діяльності суб'єктів господарювання. Продуктивність діючого устаткування залежить не тільки від його технічного рівня, а й від належної організації ремонтно-технічного обслуговування, оптимальних строків експлуатації, змінності роботи, завантаження в часі тощо.

3. Матеріали та енергія позитивно впливають на рівень ефективності діяльності, якщо розв'язуються проблеми ресурсозбереження, зниження матеріаломісткості та енергоємності продукції (послуг), раціоналізується управління запасами матеріальних ресурсів і джерелами постачання.

4. Вироби. Самі продукти праці, їхня якість і зовнішній вигляд (дизайн) також є важливими чинниками ефективності діяльності суб'єктів господарювання. Рівень останньої має корелювати з корисною вартістю, тобто ціною, яку покупець готовий заплатити за виріб відповідної якості. Проте для досягнення високої ефективності господарювання самої тільки корисності товару недостатньо. Пропоновані підприємством (організацією) для реалізації продукти праці мають з'явитися на ринку в потрібному місці, у потрібний час і за добре обміркованою ціною. У зв'язку з цим суб'єкт діяльності має стежити за тим, щоб не виникало будь-яких організаційних та економічних перешкод між виробництвом продукції (наданням послуг) та окремими стадіями маркетингових досліджень.

5. Працівники. Основним джерелом і визначальним чинником зростання ефективності діяльності є працівники — керівники, менеджери, спеціалісти, робітники. Ділові якості працівників, підвищення продуктивності їхньої праці багаю в чому зумовлюються дійовим мотиваційним механізмом на підприємстві (в організації), підтриманням сприятливого соціального мікроклімату в трудовому колективі.

6. Організація і системи. Єдність трудового колективу, раціональне делегування відповідальності, належні норми керування характеризують добру організацію діяльності підприємства (установи), що забезпечує необхідну спеціалізацію та координацію управлінських процесів, а отже, вищий рівень ефективності (продуктивності) будь-якої складної виробничо-господарської системи. При цьому остання для підтримування високої ефективності господарювання має бути динамічною та гнучкою, періодично реформуватися відповідно до нових завдань, що постають за зміни ситуації на ринку.

7. Методи роботи. За переважання трудомістких процесів досконаліші методи роботи стають достатньо перспективними для забезпечення зростання ефективності діяльності підприємства (організації). Постійне вдосконалення методів праці передбачає систематичний аналіз стану робочих місць та їхню атестацію, підвищення кваліфікації кадрів, узагальнення та використання нагромадженого на інших підприємствах (фірмах) позитивного досвіду.

8. Стиль управління, що поєднує професійну компетентність, діловитість і високу етику взаємовідносин між людьми, практично впливає на всі напрямки діяльності підприємства (організації). Від нього залежить, у якій мірі враховуватимуться зовнішні чинники зростання ефективності діяльності на підприємстві (в організації). Відтак належний стиль управління як складовий елемент сучасного менеджменту є дійовим чинником підвищення ефективності діяльності будь-якого підприємства, кожної підприємницької структури.

9. Державна економічна й соціальна політика істотно впливає на ефективність суспільного виробництва. Основними її елементами є:

- а) практична діяльність владних структур;
- б) різноманітні види законодавства (законодавча діяльність);
- в) фінансові інструменти {заходи, стимули};
- г) економічні правила та нормативи (регулювання доходів і оплати праці, контроль за рівнем цін, ліцензування окремих видів діяльності);
- д) ринкова, виробнича й соціальна інфраструктури;
- е) макроекономічні структурні зміни;
- є) програми приватизації державних підприємств (організацій);
- ж) комерціалізація організаційних структур невиробничої сфери.

10. Інфраструктура. Важливою передумовою зростання ефективності діяльності підприємств (організацій) є достатній рівень розвитку мережі різноманітних інституцій ринкової та виробничо-господарської інфраструктури. Нині всі підприємницькі структури користуються послугами інноваційних фондів і комерційних банків, бірж (товарно-сировинних, фондових, праці) та інших інститутів ринкової інфраструктури. Безпосередній вплив на результативність діяльності підприємств (організацій) справляє належний розвиток виробничої інфраструктури (комунікацій, спеціалізованих інформаційних систем, транспорту, торгівлі тощо). Вирішальне значення для ефективного розвитку всіх структурних елементів економіки має наявність широкої мережі установ соціальної інфраструктури.

11. Структурні зміни у суспільстві також впливають на показники ефективності на різних рівнях господарювання. Найважливішими є структурні зміни економічного та соціального характеру. Головні з них відбуваються у таких сферах:

- а) технології, наукові дослідження та розробки, супроводжувані революційними проривами в багатьох галузях знань;
- б) склад та технічний рівень основних фондів (основного капіталу);

- в) масштаби виробництва та діяльності;
- г) моделі зайнятості населення в різних виробничих і невиробничих галузях;
- д) склад персоналу за ознаками статі, освіченості, кваліфікації тощо.

Лише вміле використання всієї системи перелічених чинників може забезпечити достатні темпи зростання ефективності виробництва. При цьому обов'язковість урахування зовнішніх чинників не є такою жорсткою, як чинників внутрішніх [7, с.318-323].

Для підвищення ефективності діяльності ПАТ „Мотор Січ” за період 2018-2020 рр. було впроваджено наступні заходи:

1. У випробувальному цеху було встановлено нові контролюючі установки.
2. У механічному цеху проведено капітальний ремонт обладнання та установку нового обладнання.
3. У металургійному цеху проведено модернізацію печей УНК-8, встановлено нові повітропроводи та ванни, технічне переозброєння газоочисних споруд.
4. В головних виробничих цехах було проведено модернізацію устаткування інструментального виробництва, автоматизацію зварювального обладнання, вдосконалення комплексу програмного забезпечення, придбання та встановлення пресів для одержання стержнів, капітальний ремонт молотів придбання горизонтально-кувальних установок придбання та установка раскатної машини.
5. В цілому на підприємстві було проведено модернізацію охоронної та пожежної системи.

Загальна вартість проектів склала 77184 тис.грн.

Результатом впровадження заходів стало підвищення ефективності діяльності випробувального цеху, металургійного та механічного цехів. Про це свідчать результати діяльності даних структурних підрозділів, а також підприємства в цілому.

3.2 Розробка заходів по підвищенню ефективності діяльності механічного цеху

Механічна обробка, що проводиться в цеху характеризується великим різноманіттям технологічних методів, обладнання, інструменту та технологічного оснащення. В результаті механічної обробки підвищується точність обробки, що сприяє підвищенню надійності деталей, їх міцності та довговічності, зниженню маси та об'єму отримуваної стружки.

Для підвищення ефективності діяльності механічного цеху необхідно встановити автоматичну лінію на дільниці по виробництву перехідних втулок замість неавтоматичних станків загального призначення. На даному етапі процес виробництва є трудомістким, а собівартість високою.

Підприємство планує закупити автоматичну лінію механічної обробки німецького виробництва. Ця лінія складається з 4 автоматів. Річна продуктивність лінії 2181,6 тис. втулок при роботі в 2 зміни. У зв'язку з цією програмою необхідно прорахувати показники неавтоматизованого виробництва (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1 – Розрахунок кількості та вартості обладнання діючого виробництва на програму автоматичної лінії

Операція	Обладнання	Фактичне число обладн-ня	Фактич.штучн.час на 1 виріб,хв	Сумарний штучний час на 1 виріб,год	Коеф.загрузки обладнання	Необх. кіл-ть обладн-ня для випуску виробів за програмою	Вартість обладнання тис.грн.		
							1 од. обладн-ня	На програму діючого вир-ва	На програму нового процесу
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Попереднє розточування	Расточн. верстат власного виготовл.	3	0,47	19439	0,8	6	3,8	11,4	22,8

Продовження таблиці 3.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Підрізання торців, обточув. та розточ. фасок	Спец. станок	2	0,27	11167	0,7	4	4,35	8,7	17,4
Свердління отворів, зенкування фасок	Фрезерний станок	2	0,16	6450	0,8	2	5,85	11,7	11,7
Фрезерування канавок під усик	Фрезерний станок 6Н81	2	0,16	6450	0,8	2	1,25	2,5	2,5
Відгин усику	Пневматичний прес	1	0,07	2895	0,7	1	0,2	0,2	0,2
Очищення зовнішньої поверхні щіткою	Станок для зачистки зовнішньої поверхні вкладки	1	0,07	2895	0,7	1	3,0	3,0	3,0
Всього								37,5	57,6

Вартість автоматичної лінії 66,8 тис.грн., таким чином при впровадженні лінії виникне потреба в додаткових капітальних вкладеннях на суму :

$$66,8 - 57,6 = 9,2 \text{ тис.грн.}$$

Розрахунок ЗП основних робітників наведено в таблиці 3.2., амортизації в табл. 3.3, силову електроенергію – в таблиці 3.4, витрати на поточний ремонт в таблиці 3.5.

Таблиця 3.2 –Фонд заробітної плати основних робітників

Професія	Кіл-ть робітників за зміну	Кіл-ть змін на добу	Загальна кількість робітників	Річний фонд ЗП 1 робітника	Річний фонд ЗП всіх робітників, грн
Діюче виробництво					
1	2	3	4	5	6
Робітники операційники	7	2	14	5600	78400
Наладники	1	1	2	5000	10000
Додаткова ЗП					2421
Відрахування					7645
Всього					98466

Продовження таблиці 3.2

1	2	3	4	5	6
Автоматична лінія					
Наладники	5	2	10	5489	54890
Додаткова ЗП					1980
Відрахування					6512
Всього					63382
Економія					35084

За результатами виконаних розрахунків можна зробити висновок, що при впровадженні автоматичної лінії скоротиться кількість робітників, замість 14 робітників операційників та 2 наладників на обслуговування автоматичної лінії потрібно буде 12 наладників. Це дозволить зменшити річний фонд ЗП робітників на 7165 грн.

Таблиця 3.3 - Амортизація обладнання

Обладнання	Вартість обладнання, тис.грн.	% амортизації	Σ амортизаційних відрахувань за рік, тис.грн.
Расточн. верстат власного виготовл.	22,8	14,1	3,2
Спец. станок	17,4	14,4	2,4
Фрезерний станок	11,7	14,1	1,6
Фрезерний станок 6Н81	2,5	14,1	0,4
Пневматичний прес	0,2	10,7	0,02
Станок для зачистки зовнішньої поверхні вкладки	3,0	14,1	0,4
Всього	57,6		8,02
Автоматична лінія	66,8	15,8	10,55
Перевитрата			2,53

За даними таблиці можна зробити висновок, що при встановленні автоматичної лінії збільшиться сума амортизаційних відрахувань. При роботі діючого виробництва сума амортизаційних відрахувань становила 8,02 тис. грн за рік, а при встановленні автоматичної лінії сума амортизаційних відрахувань становитиме 10,55 тис.грн. за рік. Таким чином,

при встановленні автоматичної лінії перевитрата становитиме 2,53 тис.грн.

Таблиця 3.4 – Вартість силової електроенергії

Показник	Діюче вир-во	Автоматична лінія	Відхилення	
			Абсолютне	Відносне
Встановл.потужність, кВт	76,1	59,3	16,8	-22,1
Коеф. використ.по потужності	0,7	0,7	0	0
Коеф. використ. за часом	0,7	0,7	0	0
Річний фонд часу роботи обладнання, год	4055	4055	0	0
Вартість 1 кВт електроенергії, коп	33	33	0	0
Вартість електроенергії на річний випуск, грн	10083,91	7971,3	2112,61	-21

За результатами виконаних розрахунків можна зробити висновок про те, що при встановленні автоматичної лінії кількість спожитої електроенергії зменшиться на 16,8 кВт (22,1%). Зменшення кількості спожитої електроенергії призведе до зменшення витрат на електроенергії на весь річний випуск на 2112,61 грн. (21%).

Таблиця 3.5 – Витрати на поточний ремонт обладнання

Обладнання	Кіл-ть ремонтів за рік	Кіл-ть оглядів за рік	Кіл-ть облад-ня. шт	Число од.рем. складності мех. частини всього облад-ня .	Вартість ремонту мех. частини всього облад-ня	Число од.рем. складності електр. частини	Вартість ремонту електр. частини всього облад-ня	Вартість оглядів всього облад-ня за рік	Заг.вартість ремонтів та оглядів всього обладнання
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Расточн. верстат власного виготовл.	1	4	3	27	182,25	27	72,9	102,6	357,75
Спец. станок	2	6	2	48	898,56	48	359,04	380,16	1637,76
Фрезерний станок	1	4	2	34	270,3	36	114,48	149,6	534,38
Фрезерний станок 6Н81	1	4	2	16	108,0	16	43,2	60,8	212
Пневматичний прес	1	6	1	1	7,56	1	3,02	6,3	16,88

Продовження таблиці 3.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Станок для зачистки зовнішньої поверхні вкладки	1	6	1	11	74,25	11	29,7	62,7	166,65
Всього					1540,92		622,34	762,16	2925,42
Автоматична лінія	4	12	1	33	1916,24	24	557,76	807,84	3282,24
Збільшення витрат									+356,82

За результатами виконаних розрахунків можна зробити висновок про те, що встановлення автоматичної лінії призведе до збільшення витрат на поточні ремонти та огляди всього обладнання на 356,82 грн. Це пов'язано з тим, що вартість ремонтів та оглядів обладнання діючого виробництва коштує підприємству 2925,42 грн. за рік, а при встановленні автоматичної лінії вартість ремонту складатиме 3282,24 грн. за рік.

Економію від зниження собівартості за елементами витрат можна подати у вигляді таблиці:

Таблиця 3.6 – Економія від зниження собівартості, тис.грн.

Стаття витрат	Діюче виробництво	Автоматична лінія	Відхилення	
			Абсолютне, тис.грн	Відносне, %
1 ЗП виробничих робітників	98,5	63,3	-35,2	-35,8
2 Амортизація обладнання	8,02	10,55	2,53	31,5
3 Поточний ремонт обладнання	2,9	3,3	0,4	13,8
4 Силова електроенергія	10,1	7,9	-2,1	21,8
Всього	119,52	85,05	34,47	-28,8

За даними розрахунків таблиці можна зробити висновок про те, що при впровадженні автоматичної лінії у виробництво економія підприємства становитиме 34,47 тис.грн. (28,8%). Це пов'язано зі зменшенням суми витрат

на ЗП виробничих робітників на 35,2 тис.грн. (35,8%) та витрат на силову електроенергію на 2,1 тис.грн. (21,8%). При цьому витрати на амортизацію обладнання зростуть на 2,53 тис.грн. (31,5%) та витрати на поточний ремонт обладнання на 0,4 тис.грн. (13,8%).

Період окупності додаткових капітальних вкладень складає:

$$По = \frac{66.8 - 57.6}{119.52 - 85.05} = 0,3 \text{ року.}$$

Економія приведених витрат складає:

$$Е \text{ прив.} = (119,52 + 0,15 * 57,6) - (85,05 + 0,15 * 66,8) = 33,09 \text{ тис.грн.}$$

За результатами виконаних розрахунків можна зробити висновок, що при впровадженні автоматичної лінії сума витрат знизиться на 34,47 тис.грн., період окупності складатиме 0,3 року.

Отримані результати свідчать про доцільність впровадження в виробництво автоматичної лінії.

3.3 Розрахунок ефективності впроваджених заходів підвищення продуктивності діяльності механічного цеху

При встановленні автоматичної лінії необхідно розрахувати як це вплине на основні техніко-економічні показники діяльності механічного цеху і на зміну рівня ефективності.

Для обчислення зміни показників цеху зведемо всі розрахунки у таблицю 3.7.

За даними таблиці можна зробити висновок, що після впровадження автоматичної лінії об'єм випуску продукції збільшиться на 160555 грн. (7,65%). Матеріальні витрати збільшаться 27791 грн. (5,42%), амортизація зросте на 4852 грн. (3,7%), сума основних виробничих фондів збільшиться на 70149 грн. (6,88%), сума оборотних коштів – 9737 грн. (5,59%). Динаміка даних показників є позитивною, що справляє вплив на показники ефективності діяльності цеху. Так,

після впровадження автоматичної лінії продуктивність праці збільшиться на 1785 грн/грн. (5,94%), матеріаловіддача зросте на 0,09 грн/грн. (2,2%). Також зросте фондівіддача на 0,02 грн/грн. (0,98%) та оборотність оборотних коштів на 0,23 грн/грн. (1,91%). Сума прибутку зросте на 256195грн. (21.6%). З виконаних розрахунків можна зробити висновок про те, що зміна даних показників є позитивною для цеху.

Таблиця 3.7 – Проект техніко-економічних показників роботи цеху до і після впровадження автоматичної лінії

Показники	Значення показника		Відхилення	
	До встановлення автом. лінії	Після встановлення автом. лінії	Абсолютне	Відносне
1. Обсяг випуску продукції,грн.	2100037	2260592	160555	7,65
2. Виробничий персонал, люд.	69	71	2	2,89
3. Матеріальні витрати, грн.	512487	540278	27791	5,42
4. Амортизація, грн.	130974	135826	4852	3,7
5. Собівартість РП, грн.	915786	979798	64012	6,9
6. Основні виробничі фонди, грн.	1020100	1090249	70149	6,88
7. Оборотні кошти, грн.	173910	183647	9737	5,59
8. Прибуток (стр.1-стр.7), грн.	1184251	1440446	256195	21,6
9. Продуктивність праці (стр.1/стр.2), грн./грн.	30054	31839	1785	5,94
10.Матеріаловіддача (стр.1/стр.3), грн./грн.	4,09	4,18	0,09	2,2
11 .Фондовіддача (стр.1/стр.5), грн./грн.	2,05	2,07	0,02	0,98
12. Оборотність оборотних коштів (стр.1/стр.6),грн./грн.	12,07	12,3	0,23	1,91

Розрахуємо загальну ефективність діяльності цеху після впровадження автоматичної лінії:

$$E = \frac{1440446}{1547118} \cdot 100\% = 93,1\%.$$

За даними розрахунків можна зробити висновок, що при встановленні автоматичної лінії ефективність діяльності цеху збільшиться до 93,1%, в порівнянні з ефективністю діючого виробництва до встановлення лінії коли ефективність складала 82,62%. Таким чином при встановленні лінії ефективність збільшиться на 10,48%.

Динаміку зміни ефективності до і після встановлення автоматичної лінії можна представити у вигляді рисунку:

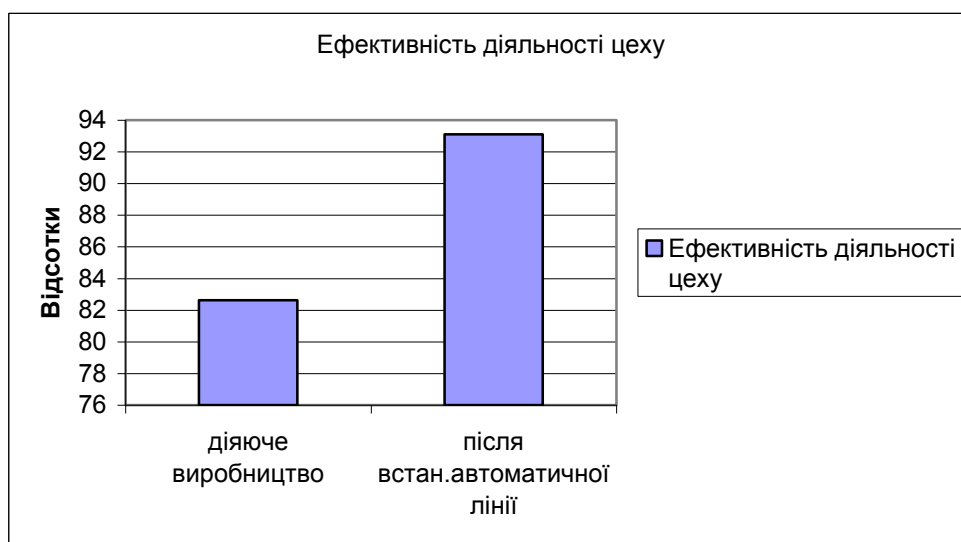

Рисунок 3.1 – Ефективність діяльності цеху до і після встановлення автоматичної лінії

За результатами виконаних розрахунків можна зробити висновок, що встановлення автоматичної лінії є необхідним для цеху і призведе до підвищення результатів його діяльності.

ВИСНОВКИ

В дипломній роботі визначено теоретичні аспекти визначення продуктивності діяльності підприємства, проведено аналіз сучасного стану діяльності підприємства та запропоновано шляхи підвищення рівня ефективності діяльності підприємства.

В сучасних умовах метою діяльності будь-якого підприємства є випуск продукції (виконання робіт, надання послуг) встановленого об'єму та якості, у визначені строки. Процес виробництва на підприємстві здійснюється за належної взаємодії трьох визначальних його чинників: персоналу (робочої сили), засобів праці та предметів праці. Використовуючи наявні засоби виробництва, персонал підприємства продукує суспільно корисну продукцію. Це означає, що, з одного боку, мають місце затрати живої та уречевленої праці, а з іншого – результати виробництва (діяльності).

Економічна теорія визначає категорію ефективності як результативність виробничого процесу та виробничої системи. Ефективність виробництва – це узагальнене і повне відображення кінцевих результатів використання засобів, предметів праці та робочої сили на підприємстві за певний проміжок часу. У зарубіжній практиці як синонім терміна „результативність господарювання” зазвичай застосовується термін „продуктивність системи виробництва”.

Продуктивність – це відношення реалізованої (виробленої) продукції до витрат. Це інтегрований показник, який характеризує ефективність діяльності організації, а саме: ступінь ефективності використання ресурсів та системи управління; доцільність її організаційної структури; рівень кваліфікації працівників і наявність мотивації до праці; ступінь застосування передових технологій та методів роботи; узгодженість діяльності організаційно-інформаційних підрозділів підприємства та інше.

Всі показники економічної ефективності умовно можна розділити на такі групи: показники ефективності використання основних фондів;

показники ефективності використання оборотних фондів; показники ефективності використання праці (персоналу); узагальнюючі показники ефективності діяльності підприємства. Кожна з цих груп включає певну кількість конкретних абсолютних чи відносних показників, що характеризують загальну ефективність господарювання або ефективність використання окремих видів ресурсів.

Об'єктом дослідження вданій роботі є ПАТ „Мотор Січ”. При проведенні аналізу сучасного стану підприємства було проведено горизонтальний та вертикальний аналіз балансу та звіту про фінансові результати. За результатами виконаних розрахунків можна зробити висновок, що за період 2018-2020 рр. сума коштів, що знаходились у розпорядженні підприємства збільшились. В 2019 р. в порівнянні з 2018 р. сума коштів збільшилась на 76577 тис.грн. (4,14%), а в 2020 р. в порівнянні з 2019 р.- на 98878 тис.грн. (5,14%). Таке збільшення коштів є позитивним для підприємства, так як свідчить про збільшення коштів, що має у своєму розпорядженні підприємство, та про збільшення обсягів господарської діяльності. В активі балансу за період 2018-2020 рр. спостерігалось зростання суми необоротних активів в 2019 р. на 70406 тис.грн.(7,66%), в 2020 р. на 40951 тис.грн. (4,14%), сума оборотних активів в 2019р. збільшилась на 6129 тис.грн. (0,66%), в 2020 р. на 55824 тис.грн. (5,97%). Зміна статей активу балансу за період 2018-2020 рр. загалом є позитивною, так як вона призвела до збільшення суми необоротних та оборотних активів підприємства. В пасиві балансу за період 2018-2020 рр. спостерігалось зростання суми власного капіталу в 2019 р. на 50548 тис.грн (4,03%), в 2020 р. на 47363 тис.грн. (3,63%), сума довгострокових зобов'язань в 2019р. зменшилась на 3922 тис.грн (9,02%), в 2020 р. збільшилась на 16139 тис.грн. (40,82%), . сума поточних зобов'язань в 2019 р. збільшилась на 29705 тис.грн. (5,42%), в 2020 р. на 33247 тис.грн. (5,75%). Загалом за результатами проведеного горизонтального та вертикального аналізу Форми 1 „Баланс” та Форми 2 „Звіт про фінансові результати” можна зробити

висновок що за період 2018-2020 рр. зросли обсяги господарської діяльності підприємства. Відбулися позитивні зміни в статтях активу балансу: зросла сума необоротних та оборотних активів при чому в 2020 р. темпи зростання оборотних активів перевищили темпи зростання необоротних активів. Зросла сума власного капіталу підприємства, що відбулося за рахунок збільшення суми нерозподіленого прибутку. Розмір власного капіталу перевищує розміри позикового капіталу.

Динаміка зміни основних показників ефективності діяльності підприємства за 2018-2020 рр. не відповідає нормативній динаміці. Це свідчить про зниження ефективності діяльності ПАТ „Мотор Січ” в цей період.

За результатами виконаних розрахунків можна зробити висновок, що ефективність підприємства має тенденцію до зміни. В 2018р. рівень ефективності становив 69,69%, в 2019 р. 64,74%, а в 2020 р. – 67,34%.

Також про зниження рівня ефективності діяльності підприємства свідчать розраховані показники прибутку та рентабельності, показники ефективності використання праці (персоналу), виробничих фондів та фінансових ресурсів.

Також при аналізі ефективності діяльності підприємства було виконано аналіз діяльності цеху. За результатами виконаних розрахунків можна зробити висновок, що ефективність діяльності цеху в 2019 р. зросла на 2,87%, а в 2020 р. зросла на 1,37%. За результатами виконаного аналізу можна зробити висновок про те, що ефективність діяльності підприємства за період 2018-2020 рр. збільшилася про що свідчить зростання всіх розрахованих показників, але темпи зростання показників в 2020 р. зменшилися в порівнянні з 2019 р.

Для підвищення ефективності діяльності цеху було запропоновано встановити автоматичну лінію на дільниці по виробництву перехідних втулок замість неавтоматичних станків загального призначення. За даними розрахунків таблиці можна зробити висновок про те, що при впровадженні

автоматичної лінії у виробництво економія підприємства становитиме 34,47 тис.грн. (28,8%). Це пов'язано зі зменшенням суми витрат на ЗП виробничих робітників на 35,2 тис.грн. (35,8%) та витрат на силову електроенергію на 2,1 тис.грн. (21,8%). При цьому витрати на амортизацію обладнання зростуть на 2,53 тис.грн. (31,5%) та витрати на поточний ремонт обладнання на 0,4 тис.грн. (13,8%). Сума загальної економії складатиме 34,47 тис.грн., а період окупності складе 0,3 роки.

Встановлення автоматичної лінії призведе до покращення основних показників діяльності цеху. Після впровадження автоматичної лінії продуктивність праці збільшиться на 1785 грн./грн. (5,94%), матеріаловіддача зросте на 0,09 грн./грн. (2,2%). Також зросте фондovіддача на 0,02 грн./грн. (0,98%) та оборотність оборотних коштів на 0,23 грн./грн. (1,91%). Сума прибутку зросте на 256195 грн. (21,6%). З виконаних розрахунків можна зробити висновок про те, що зміна даних показників є позитивною для цеху.

За даними розрахунків можна зробити висновок, що при встановленні автоматичної лінії ефективність діяльності цеху збільшиться до 93,1%, в порівнянні з ефективністю діючого виробництва до встановлення лінії коли ефективність складала 82,62%. Таким чином при встановленні лінії ефективність збільшиться на 10,48%.

За результатами виконаних розрахунків можна зробити висновок, що встановлення автоматичної лінії є необхідним для цеху і призведе до підвищення результатів його діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України № 436-15 від 16.01.2017 р. зі змінами та доповненнями.
2. Закон України „Про оподаткування прибутку підприємств” № 334/94 ВР від 28.12.1994 р. зі змінами та доповненнями.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 „Загальні вимоги до фінансової звітності”, затверджений наказом № 87 Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. зі змінами та доповненнями.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 „Баланс”, затверджений наказом № 87 Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. зі змінами та доповненнями.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 „Звіт про фінансові результати”, затверджений наказом № 87 Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. зі змінами та доповненнями.
6. Экономика предприятия / Под ред. Е.Л.Кантора. – СПб: Питер, 2002. – 352 с.
7. Економіка підприємства: Підручник / За заг.ред. С.Ф.Покропивного.- Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
8. Вітвицький В.В. Концепція продуктивності як інтегрованого показника ефективності // Актуальні проблеми економіки. – 2019. - № 10(52). – С. 53-60.
9. Лукашевич В.М. Економіка праці та соціально-трудові відносини: навчальний посібник. – Львів: Новий Світ-2000, 2018. – 248 с.
10. Экономика предприятия: Учебное пособие / Под общ. ред. д.э.н., проф. Л.Г.Мельника. – Сумы: ИТД „Университетская книга”, 2017. – 632 с.
11. Сідун В.А., Пономарьова Ю.В. Економіка підприємства: Навчальний посібник. - Вид.2-ге, перероб. та доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2020. – 356 с.

12. Економіка підприємства: Навч. посіб. / А.В.Шегда, Т.М.Литвиненко, М.П.Нахаба та ін.; За ред. А.В.Шегди. – 2-ге вид. стер. – К.: Знання-Прес, 2012. – 335 с.
13. Макаренко І.О. Критерії економічної ефективності роботи підприємства в умовах антикризового управління // Актуальні проблеми економіки. – 2020. - №7 (61). – С.121-125.
14. Барабаш Н.С. Аналіз господарської діяльності: Опорний конспект лекцій. – К: КНТЕУ, 2018. – 283 с.
15. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Партин Г.О. Інвестиційний словник: Навч. посібник. – Львів: Видавництво „Бескид Біт”, 2019. – 512 с.
16. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. - 2-ге вид. – К.: Каравела, 2019. – 568 с.
17. Дикань В.Л., Писаревський І.М. Економіка підприємства: Підручник для ВНЗів. – Харків: ТОВ „Олант”, 2017. – 224 с.
18. Економічний аналіз: Навч. посібник / Н.А.Болюх, В.З.Бурчевський, М.І.Горбатюк та ін.; За ред. акад. НАНУ, проф. М.Г.Чумаченка. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 556 с.
19. Івахненко В.М. Курс економічного аналізу: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2018. – 263 с.
20. Селезнева Н.Н., Ионова А.Ф. Финансовый анализ: Учебное пособие. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2017. – 479 с.
21. Партін Г.О., Загородній А.Г. Фінанси підприємств: Навч. посібник. – Львів: ЛБУ НБУ, 2017. – 265 с.
22. Хаматова Л.А. Экономика предприятия. Экономические ресурсы предприятия: Учебное пособие. – М.: Издательско-торговая корпорация „Дашков и К”, 2017. – 156 с.
23. Ізмайлова К.В. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2000. – 152с.

24. Гетьман О.О., Шаповал В.М. Економіка підприємства. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. –Київ, Центр навчальної літератури, 2020. – 488с.

25. Азаренкова Г.М., Журавель Г.М., Михайленко Р.М. Фінанси підприємств: Навч. посіб. для самост. вивчення дисципліни. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Знання-Прес, 2020. – 287 с.

26. Рижигов В.С., Панков В.А., Ровенська В.В., Підгора Є.О. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий Дім „Слово”, 2018. – 272 с.

27. Голубєва Т.С., Колос І.В. Методологічні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства // Актуальні проблеми економіки. – 2020. - № 5(59). – С.66-71.

28. Барабаш Н., Кумченко Т. Методики аналізу ефективності господарської діяльності підприємства // Вісник КНТЕУ. – 2018. - № 4. – С. 44-52.

29. Кругла Н.М. Особливості визначення та обґрунтування оцінки економічних результатів діяльності підприємств // Актуальні проблеми економіки. – 2018. - № 5(35). – С.104-109.

30. Годовой отчет о деятельности предприятия в 2018 году.

31. www.motorsich.com

32. www.motorsich.ru

33. Материалы общего собрания акционеров ОАО «Мотор Сич» от 16 марта 2021 года.

34. Форма 1 „Баланс” ПАТ „Мотор Січ” за 2018 рік.

35. Форма 1 „Баланс” ПАТ „Мотор Січ” за 2019 рік.

36. Форма 1 „Баланс” ПАТ „Мотор Січ” за 2020 рік.

37. Форма 2 „Звіт про фінансові результати” ПАТ „Мотор Січ” за 2018 рік.

38. Форма 2 „Звіт про фінансові результати” ПАТ „Мотор Січ” за 2019 рік.

39. Форма 2 „Звіт про фінансові результати” ПАТ „Мотор Січ” за 2020 рік.

40. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: Учебный курс. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2002. – 528 с.

41. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С., Негашев Е.В. Методика финансового анализа. – М: ИНФРА-М, 2001. – 208 с.

42. Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз: Навч.посібник. - 2-е вид., перероб. і доп. – Київ: ЦУЛ, 2002. – 360 с.

43. Мних Є.В. Економічний аналіз: Підручник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2017. – 412 с.

44. Богиня Д.П., Грішнова О.А. Основи економіки праці: Навч. посіб. – 3-тє вид., стер. – К.: Знання-Прес, 2002. – 313 с.